Gereformeerd Tijdschrift.

Twaalfde Jaargang. Aflev. 12, April 1912.

Adres der Redactie: Ds. G. Doekes te *Nieuwdorp* (Zeel.)

WIE TE ZENDEN?

DOOR

Ds. K. VAN DIJK te *Keboemen (Java).*

II. *(Slot.)*

In zijne Institutie IV, 3, § 4 handelt Calvijn over de ambten in de Kerk des Heeren. Hij gaat daarbij uit van het woord der Schrift in Ef. 4 : 11, waar Paulus zegt, dat de verhoogde Christus gegeven heeft tot de volmaking der heiligen, tot het werk der bediening, tot opbouwing des lichaams van Christus sommigen tot *apostelen*, en sommigen tot *profeten*, en sommigen tot *evangelisten*, en sommigen tot *herders en leeraars*. Zonder eenigen omhaal laat hij op de aanhaling van dezen tekst volgen: „Van deze hebben slechts de laatste twee een gewone bediening in de Kerk. De Heere verwekte de andere drie bij het begin van Zijn Koninkrijk, en Hij doet het nog nu en dan als de gelegenheid des tijds het vordert.” Is hier de groote Hervormer wel van oppervlakkigheid vrij te pleiten, en laat deze zijne verklaring wel genoegzaam recht wedervaren aan den zin van Paulus' woorden? De apostel zegt, dat de Heere gegeven heeft tot de volmaking der heiligen, tot het werk der bediening, tot opbouwing des lichaams van Christus, (m. a. w. opdat tot den ambtelijken arbeid tot opbouwing van Christus lichaam geenerlei taak onvervuld, geenerlei werk ongedaan zou blijven, óók het zendingswerk niet) vier (of als men

herders en leeraars als twee beschouwt) vijf gewichtige en voortreffelijke ambten. Maar Calvijn verklaart: dat bedoelt de apostel zoo, dat er wel die vier ambten waren in de eerste eeuw, maar dat er voor de latere eeuwen alléén het ambt van *herder en leeraar* overblijft om aan de voltooiïng van het Godsgebouw te arbeiden; want die *drie* andere zijn buitengewone ambten. „Volgens mijne meening", zegt hij, „werden die drie bedieningen niet ingesteld om in de Kerk te blijven bestaan, maar slechts om te duren zoolang als er Kerken gesticht moesten worden, waar er vroeger geene bestonden, [1]) of tenminste waar nog Kerken gebracht moesten worden van Mozes tot Christus." Uit Paulus' woorden haalt Calvijn dus dezen zin: Christus heeft gegeven om gedurende zekeren beperkten tijd gemeenten te stichten (of te reformeeren) apostelen, profeten en evangelisten, en voorts voor het groote werk der opbouwing van Christus' lichaam tot een volkomen man, tot de mate der volheid van Christus alleen: sommigen tot herders en leeraars. Calvijn maakt hier tusschen de van God gegeven ambten een scheiding, die de Schrift niet maakt en klaarblijkelijk niet bedoelt. Paulus ziet Christus verhoogd tot 's Vaders rechterhand, alwaar Hij der gemeente gegeven is tot een Hoofd boven alle dingen; welke Zijn lichaam is. (Ef. 1 : 22, 23). Maar dat lichaam van Christus is nog op aarde; wat meer is, het is nog nauwelijks geboren; het heeft nog den wasdom des lichaams niet, het is als een klein, teer, zwak kindeke. Maar het moet komen tot een volkomen man, ja tot de mate der volheid van Christus. Hoe zal dat geschieden? Daartoe heeft die gemeente verzorging noodig, immerdurende verzorging. Eene verzorging, die zich onmogelijk mechanisch splitsen laat in een grondleggend en voltooiend gedeelte, als bij een huis. Het is één groot werk, dat immer dezelfde eischen stelt, en dat, met de uitbreiding der gemeente, in steeds toenemende mate. Geen nood, zegt de apostel, Christus is in den hemel, en zendt van daar Zijne gaven neder. Hij heeft gezorgd voor

---

1) *Ons* zou zoo dunken, als *dat* het geval was, moesten ze *wel* blijven bestaan tot het eind der eeuwen. Of zijn er nu geen Kerken meer te stichten in heidenlanden?

de voortdurende verzorging Zijns lichaams, dat op aarde is, want Hij heeft gegeven Zijne apostelen, profeten, evangelisten, herders en leeraars, die het Zijner gemeente voor haren groei aan geen ding zullen laten ontbreken. Hij zorgt niet, zooals Calvijn wil, eerst een kleinen tijd door middel van die allen, en dan al den overigen tijd door de herders en leeraars alleen. Dat ware (met eerbied gezegd) te weinig voor Christus. Calvijn gevoelt dat zelf, en daarvoor gaat hij, om het ongelijk dat hij tusschen de bedeeling der gemeente van de eerste en van de latere eeuwen in het leven roept, weg te nemen, eerst in één opzicht de beteekenis van het werk der apostelen grootelijks overdrijven; en dan nog aan den anderen kant zijn eigene bewering aanmerkelijk verzachten. Want hij overdrijft als hij, om staande te kunnen houden dat het ambt van de apostelen (als verkondigers van het evangelie aan de volken) tijdelijk was, nu beweert dat zij (persoonlijk) de opdracht hadden om in de *geheele* wereld het evangelie te prediken; en dat zij ingevolge daarvan de eerste bouwmeesters geweest zijn der Kerk, om hare fundamenten te leggen in *de geheele wereld.* Het terrein, waarop de apostelen kerken gesticht hebben, is maar een klein stukje van den aardbol, en is veel, veel minder uitgebreid dan het gebied, waarop na hen door apostolische mannen of zendelingen de grond voor gemeenten gelegd is. En Calvijn houdt zelf zijne indeeling in tijdelijke en blijvende ambten niet vol, als hij zegt, dat God die z. g. tijdelijke ambten nog wel instelt naar de gelegenheid des tijds; of als hij, gesproken hebbende over de profeten en evangelisten zich aldus uitlaat: „ik ontken niet, dat God naderhand bij gelegenheid apostelen of tenminste evangelisten in hunne plaats verwekt heeft, gelijk Hij gedaan heeft in onzen tijd". [1])

Op die wijze zijn zijne tijdelijke ambten toch weer niet tijdelijk.

Onze groote doctor ecclesiae heeft, naar het mij voorkomt,

---

1) Calvijn gaat dus niet zoover te beweren, dat we alleen nog weer evangelisten zouden kunnen krijgen als de Apostelen nog leefden of als Christus zelf het ambt opnieuw instelde, zooals in het Rapport staat.

bij de exegese van Ef. 4 : 11 niet *goed* onderscheiden. Hij had bij het beeld van den tekst moeten blijven. De apostel zegt, dat het lichaam van Christus gevoed en verzorgd wordt door vierderlei (of vijfderlei) diensten. Die diensten zijn onderscheiden, doch niet door verschil van tijd. Zij hebben voor de verzorging der gemeente elk zijne eigenaardige, *blijvende* beteekenis.

1o. De apostelen. Wat is de eigenaardige beteekenis van het ambt der apostelen voor den opbouw der gemeente?

Volgens Calvijn is hunne bediening daardoor gekenmerkt, dat zij den last ontvangen hebben: „Gaat heen in de geheele wereld, en predikt het evangelie aan alle creaturen." Maar dat was niet de roeping van de apostelen alléén. Die roeping hadden de evangelisten ook, en die roeping blijft voor de gemeente nog van kracht. Wij hebben in deze opvatting van Calvijn te doen met de grondfout in de verhouding onzer groote reformatoren tot de zending. Zij dachten, dat het zendingsbevel alleen aan de apostelen gegeven was, en dat derhalve het eigenlijke zendingswerk, gelijk dat rechtstreeks uit dat bevel moest voortvloeien, ook met de eeuw der apostelen was afgeloopen.

Zeker, de apostelen waren ook zendelingen; ja, het grootste gedeelte van hunnen arbeid was gewijd aan de verkondiging des evangelies onder Israël en de volken. Maar hieruit volgt niet, dat hierin nu juist het kenmerk lag van hun apostelschap.

Want de apostelen waren toch niet uitsluitend zendelingen. Zij traden in het begin óók op als diakenen, en ook als ouderlingen of als herders en leeraars. Al wat latere ambtsdragers zouden doen, dat deden de apostelen eerst zelf, omdat zij een tijdlang de eenige ambtsdragers voor de geheele gemeente waren; maar ook alles, waarin zij door anderen vervangen *konden* worden, daarin werden zij vervangen, toen de uitbreiding van den arbeid het begon te eischen, en vooral om de alles afdoende reden, dat de apostelen wegvielen, lang voor dat de behoefte aan zulken arbeid was opgehouden of verminderd. De apostelen konden vervangen worden in de zorg voor de armen, daarom werden reeds vroeg diakenen verkozen om hen van die taak te ontheffen; evenzoo konden zij gesteund en desnoods

vervangen worden in het opzicht over de gemeente; daarom zorgden zij, dat de gemeenten hare ouderlingen kregen, die niet alleen de roeping hadden om opzicht en tucht te oefenen, maar, althans voor een deel, ook om het Woord en de Sacramenten te bedienen. En evenzeer was het mogelijk, dat de verkondiging des evangelies opgedragen werd aan medearbeiders der apostelen, die ook later in dat deel hunner taak hunne opvolgers zouden wezen; en daarom werden ook een soort menschen, die evangelisten of apostelen heetten, in het ambt gesteld om het evangelie te verkondigen en gemeenten te stichten. In *al* dien arbeid was niets, dat speciaal tot de taak der apostelen behoorde, en dat een temporeel karakter droeg. Wel was een eigenaardigheid van het apostelschap, dat het *al* die functies in zich vereenigde, terwijl daarvoor later verschillende ambtsdragers werden aangewezen. Maar het eigenaardige, het speciale in het apostelschap, dat *niet* kon worden overgedragen; wat het had in onderscheiding van al de andere ambten en boven al die ambten, moeten wij in iets anders zoeken. De eigenaardige, eenige beteekenis van het apostelschap is gelegen in de eigenaardige plaats der apostelen tusschen Christus en Zijne gemeente. De apostelen stonden vlak bij Christus. Zij zijn Hem van den Vader gegeven, door Hemzelven uitverkoren en geroepen; door Hemzelf voor hunne taak bekwaamd en opgeleid, zoodat zij kunnen zeggen: „Ik heb van den Heere ontvangen, hetgeen ik u overgegeven heb" (1 Cor. 11 : 23) of op eene andere plaats: „Hetgeen van den beginne was, hetgeen wij gehoord hebben, hetgeen wij gezien hebben met onze oogen, hetgeen wij aanschouwd hebben, en onze handen getast hebben van het Woord des levens; hetgeen wij dan gezien en gehoord hebben, dat verkondigen wij u, op dat ook gij *met ons* gemeenschap zoudt hebben, en deze onze gemeenschap ook zij met den Vader en met Zijnen Zoon Jezus Christus. (1 Joh. 1 : 1, 3) Daar hebt gij het. Door de apostelen hebben *wij* (waarlijk niet alleen de Kerk der 1e eeuw) gemeenschap met den Vader en Zijnen Zoon Jezus Christus. Neemt de apostelen weg, en — heel de Kerk is afgesneden van de Bron des levens, is gesteld buiten Christus en buiten God.

2o. *De profeten.* Profeten zijn menschen, die door God

gebruikt worden om Zijn mond te zijn tot het volk. Zij spreken Gods Woord, niet in de eerste plaats, zooals het door onderzoek en nadenken hun eigendom geworden is, of zooals zij, nadenkende, er de juiste uitdrukking voor gevonden hebben; maar door bijzondere verlichting, inspiratie en drijving des H. Geestes. De apostelen konden zonder de profetie het Woord, dat zij van Jezus ontvangen hadden niet onfeilbaar aan de gemeente meedeelen. Daarom zijn zij gemaakt de voornaamste *profeten* des N. T., in bijzondere mate den H. Geest deelachtig, Die hen in alle waarheid leidde. Maar zij staan in dit deel van hunne roeping toch niet alleen. Want omdat de Nieuw-Testamentische openbaring niet aanstonds was te boek gesteld, en de apostelen maar op enkele plaatsen tegelijk konden wezen, zoo behaagde het den Heere in de verschillende gemeenten mannen te verwekken, die door drijving des Geestes het Woord des Heeren, dat de apostelen het eerst ontvangen hadden, voor de geloovigen spraken en vertolkten. Ook wat die profeten deden, was voor den opbouw der gemeente immer noodig. Zij maakten het Woord des Heeren algemeen, zoodat het overal, en bij elke voorkomende gelegenheid voorhanden was. Alleen *nu* gebruikt de Heere voor dien arbeid niet langer hunne personen, maar hunne geschriften. Het Woord Gods, dat de gemeente door de bijzondere werking des Geestus eerst uit hunnen mond ontving, dat is nu naar zijn wezenlijken inhoud voor ons vastgelegd en algemeen verbreid in hunne geschriften. En zoo, door ons het Woord Gods te geven (niet door het stichten van sommige gemeenten) zijn de apostelen en profeten het fundament, waarop de gemeente gebouwd is (Ef. 2 : 20); zoo hebben zij, om een ander beeld te gebruiken, voor de gemeente hare spijskamer gevuld, waaruit zij immerdoor haar voedsel moet betrekken.

3o. *De evangelisten;* dat zijn de verkondigers van het evangelie aan de volken, die op deze wijze van de apostelen overnamen de uitvoering van den last: „Predikt het evangelie aan alle creaturen.”

Calvijn, de *reformator*, had geen oog voor het groote werk der uitbreiding van Gods Koninkrijk, dat immer doorgaat, en *moet* blijven doorgaan, totdat in vervulling zal gegaan zijn het

Woord des Heeren tot Zijne apostelen: „en dit evangelie des Koninkrijks zal in de *geheele wereld* gepredikt worden, tot een getuigenis *allen* volken.” Als Calvijn thans leefde, zou hij den moed niet hebben de roeping der apostelen om het evangelie te brengen aan de volken te beperken tot hunnen tijd.

En het zou hem nu helderder geweest zijn dan toen, wat de eigenaardige roeping der evangelisten was. Het is Calvijn niet kwalijk te nemen, dat de reformatie der Kerk hem zoozeer in beslag nam, dat hij aan het groote werk der uitbreiding, dat nog te doen overbleef, nauwlijks denken kon, zelfs niet bij zijne exegese van Mark. 16 : 16 en Matth. 28 : 19. Maar het is haast onbegrijpelijk, dat onze groote theologen in een zendingseeuw nog zoo weinig hunnen grooten meester in dit opzicht zijn voorbijgestreefd, dat zij nog altijd weer zijne ongemotiveerde indeeling in buitengewone en gewone ambten overnemen, en daarna ons willen leeren, dat Christus alleen in de eerste eeuw gezorgd heeft voor een geschikt orgaan om Zijn evangelie te brengen aan de volken en onder hen Zijne Kerk te planten. Ik weet zeer wel, dat de gedachte aan zoo iets van onze voormannen zeer verre geweest is, maar toch sta ik vast in de overtuiging dat aan de eere van Christus in het zorgen voor de voltooiïng van Zijn rijk op aarde te kort wordt gedaan, als daar gezegd wordt, dat wij ons in de zending wel moeten bedienen van het ambt van de dienaren des Woords of wel herders en leeraars [1]) „overmits de Kerken *van Christus wege* geene andere ambtsdragers voor dezen dienst ontvangen.” Gelukkig, zoo is het niet! Christus heeft beter voor Zijne Kerk gezorgd. Want Hij heeft gegeven sommigen tot evangelisten, niet maar in ééne eeuw, doch Hij geeft ze tot op den huidigen dag, in immer grooter aantal; Hij geeft ze, onze zendingsorde ten spijt, ook aan *ons;* want, overmits Christus voor dezen dienst *andere* ambtsdragers verordend heeft, dan die Hij gebruikt om Zijne gemeente te hoeden en te weiden; daarom zorgt Hij, dat elke dienaar des Woords, die door de gemeente geroepen en uitgezonden wordt in den dienst der zending, na

---

1) En dat naar de beschrijving van hun ambt in de Kerkorde art. 16, en in de Belijdenis. art. XXX.

de aanvaarding van zijne roeping en taak in een evangelist herschapen is, op wien alles, letterlijk *alles*, van toepassing is wat de Schrift ons van het ambt der evangelisten leert. Laten we het maar eens nagaan. Wij zullen daartoe een paar onzer theologen laten zeggen, waarin de evangelisten zoozeer met de apostelen overeenkwamen, dat zij om die reden geacht moeten worden uitsluitend tot dien tijd te hehooren.

In *drie* opzichten, zegt Dr. Bavinck in zijne Dogmatiek IV, blz. 67, (1e druk), kwamen zij overeen met de apostelen in engeren zin:

1o *daarin, dat zij dienaren Gods of van Christus zijn, en niet maar een charisma hebben ontvangen, doch werkelijk krachtens een bijzondere roeping en aanstelling een ambt dragen, met een bepaalden naam, met een eigen rang en plaats en met een speciale taak.*

Maar een zendeling is óók een dienaar van God of van Christus; ook hij draagt werkelijk krachtens bijzondere roeping en aanstelling een ambt, met een bepaalden naam. Want het zijn tot dusver, zoover ik weet, alleen de Geref. Kerken, die de zendelingen niet met een specialen naam *willen* noemen. En toch kunnen *zij* het ook niet laten, want, als zij hunne missionarissen „*missionaire*" predikanten heeten, hebben ze hun daarmee een bepaalden naam gegeven. Want zoo heeten zij toch in onderscheiding van de andere dienaren des Woords. Met denzelfden naam is beider ambt niet voldoende aangeduid. Ik weet niet, of het gedaan wordt, maar het zou zeker tot misverstand aanleiding geven, wanneer zonder meer verklaard werd, dat Heeg twee dominees of twee „herders en leeraars" had. In theorie kan iemand, zwichtende voor het gezag van wijze mannen, toegeven, dat een missionair predikant herder en leeraar eener plaatselijke kerk in het vaderland is, maar praktisch zal men altoos eindigen met hem anders aan te duiden. Bovendien, de enkele missionaire predikanten van de Geref. Kerken tellen nauwelijks mee onder de duizenden zendelingen, die over de geheele wereld arbeiden; en die allen worden met een bepaalden naam aangeduid, waardoor ze van de herders en leeraars onderscheiden worden.

Zij hebben dan ook overal, zelfs in de Geref. Kerken nog,

een eigen rang en plaats, en zooals ik boven meen te hebben aangetoond, een speciale taak n.l. om het evangelie te prediken onder *niet*-chistenen, en daardoor nieuwe gemeenten te stichten, terwijl het de speciale taak van de herders en leeraars is om hunne (bestaande) gemeenten te voeden en te weiden door de bediening van het Woord en de uitreiking van het Sacrament.

Maar Dr. Bavinck noemt een ander kenmerk, waardoor de evangelisten van de andere ambtsdragers zich onderscheiden, en overeenkomst vertoonen met de apostelen, n.l.

2o *dat hun ambt niet tot de plaatselijke Kerk beperkt is, maar zich uitstrekt tot alle Kerken, tot de ecclesia universalis, zoodat zij naar de oud-kerkelijke verklaring*" (en dat in een tijd toen er volgens het rapport eigenlijk geen evangelisten meer mochten wezen V. D.) „*overal rondgaande predikten, en macht en gezag hadden over alle kerken.*"

Hier ben ik zoo vrij op te merken, dat het niet blijkt uit de door Z.H.Gel. aangehaalde plaatsen, dat het ambt der evangelisten zich uitstrekt tot *alle kerken*, en evenmin dat zij macht over *alle* Kerken hadden.

Want Barnabas en Paulus werden niet uitgezonden naar eenige Kerk, doch blijkbaar om, waar zij kwamen, het evangelie te prediken. Op dezelfde wijze zouden nu nog zendelingen kunnen worden gezonden om het evangelie te prediken, waar zij gelegenheid mochten vinden. Ook uit het wezen van mijn ambt vloeit niet voort dat ik slechts op éene bepaalde plaats en aan éénen kring van menschen het evangelie ambtelijk kan brengen.

Als er nu een gemeente te Antiochië was, die mij wilde beroepen voor den dienst der zending, wat zou die gemeente beletten om mij een even onbepaalde opdracht te geven als Paulus en Barnabas mee kregen, en wat zou mij beletten denzelfden weg te volgen, dien de apostelen gegaan zijn? Immers zelfs *onze* Belijdenis en Kerkorde niet? Het ambt van de evangelisten strekt zich *niet uit tot alle kerken;* (zij worden niet naar Jerusalem of Samaria gezonden), *maar tot alle creaturen* volgens Mark. 16 : 16.

Dit is nu met zendelingen en missionaire predikanten nog zoo.

En voorts, Prof. Bavinck bewijst met de aanhaling van Titus 1 : 5 allerminst, dat de evangelisten macht over *alle* kerken hadden. Zooveel heeft Titus zeer zeker uit dat woord niet afgeleid. Trouwens als die plaats zulks bewijst, dan heb ik, volgens het formulier waarmee ik bevestigd ben, ook zooveel macht ontvangen, want daar heet het: ten laatste is deze dienaar geroepen de diensten in te stellen, zoodra zulks mogelijk is, naar goede orde, gelijk de heilige apostel Paulus beveelt aan zijn oprechten zoon Titus, zeggende: (volgt de aanhaling uit Titus 1 : 5, 6.) Als ik de Kerken even aan dat woord, volgens *die* uitlegging van Prof. Bavinck, mocht houden, dan zou ik dadelijk mijne macht gebruiken, om de zendingsorde en dat formulier te laten veranderen.

Ik twijfel geen oogenblik, of zoo heeft Prof. Bavinck dat niet bedoeld. Maar dan heb ik ook het recht om van dat tweede punt, waarin de evangelisten overeenkomen met de apostelen, te zeggen: in datzelfde opzicht komen de zendelingen met hen overeen. Verder zegt de Dogmatiek van de evangelisten:

3o *„dat zij deelnemen aan den grondleggenden en gemeentestichtenden arbeid der apostelen, wier medearbeiders, metgezellen, medestrijders, medediensttknechten zij zijn, die natmaken, wat de apostelen geplant hebben, en bij relatieve zelfstandigheid toch aan de apostelen onderworpen waren, en ten deele alleen, ten deele ook in gezelschap van de apostelen werkten.*"

Opgemerkt moet worden, dat de kenmerkende overeenkomst met de apostelen onder dit 3e punt voor een deel wel wat ver gezocht is. Wat voor apostolisch' is daar toch in, dat zij wel eens in *gezelschap* van de apostelen werkten? Dat hadden ze gemeen met allerlei menschen uit dien tijd.

Zelfs zegt het voor het extra-ordinaire van hun ambt ook niets, dat zij in zeker opzicht hetzelfde werk deden als de apostelen; want dat geldt immers eveneens van de herders en leeraars, ouderlingen en diakenen? Wat zou anders ook niet moeten volgen uit het feit dat zij *Gods medearbeiders* genoemd worden? Ook doet hunne relatieve zelfstandigheid bij dito onderworpenheid aan de apostelen hier m. i. niet veel terzake, want die is ook bij andere gewone ambtsdragers aan te wijzen.

Maar het karakteristieke in hun ambt wijst Dr. Bavinck aan als hij zegt, dat zij deelnamen aan den grondleggenden en gemeentestichtenden arbeid der apostelen, en het is juist deze trek waarin weer de zendelingen treffend met hen overeenkomen. Door wie is de grond gelegd voor de gemeenten in een groot deel van Europa, onder de Gothen, de Franken, de Germanen, de Angelsaksen en de Slaven? Heeft Titus of Tychicus of Aristarchus of een der andere medewerkers en tijdnooten van de apostelen het eerst in ons vaderland gepredikt? Maar waarom dan aan mannen als Willebrord en Bonifacius de eere onthouden, dat zij in hun tijd een niet gering aandeel genomen hebben in den grondleggenden en gemeentestichtenden arbeid der apostelen? Waarin was hun arbeid minder of minder belangrijk dan die van een Timotheus of een Silas? En heeft ook de lataste eeuw der zendingsgeschiedenis geene mannen opgeleverd, die in oorden, waar tot hunnen tijd het licht des evangelies niet was doorgedrongen, den grond gelegd hebben voor de Kerk des Heeren?

Dr. Bavinck, als hij aanwees waarin de evangelisten der eerste eeuw met de apostelen overeenkwamen, beschreef tegetijkertijd het ambt der zendelingen, dat in alles overeenkomt met dat der evangelisten.

Dr. Sillevis Smitt, die zijne dissertatie gewijd heeft aan het onderzoek naar de organisatie van de Christelijke Kerk in den apostolischen tijd, tracht ook staande te houden, dat de evangelisten een extraordinair ambt gehad hebben. Hij plaatst hen op één lijn met de apostelen, profeten en leeraars, inzooverre als ze met dezen gemeen hadden:

1o. Zij *behoeven* niet gekozen te zijn door de gemeente.

Maar dat is iets, wat met den aard van hun werk niets te maken heeft. Ook ouderlingen werden door de apostelen verkozen. Trouwens door de apostelen gekozen of door de gemeente, dat is eenerlei, want de apostelen waren de wettige vertegenwoordigers van de geheele gemeente. Het is in beide gevallen een instrumenteele roeping, door den dienst van menschen. Alléén de apostelen waren in hunne speciale kwaliteit geroepen niet van menschen noch door eenen mensch, maar door Christus Jezus. Dat geldt van de evangelisten niet.

2o. Ze zijn niet locaal; maar behooren tot de oecumenische Kerk.

Dat is ongeveer hetzelfde, wat we boven van Dr. Bavinck vernomen hebben. Maar Dr. Sillevis Smitt had liever moeten zeggen, dat de evangelisten als zoodanig *niet* behoorden tot êéne plaatselijke Kerk. Wel waren zij de aangewezen herders en leeraars voor de gemeenten, door hunnen arbeid gesticht, of die voor hare institueering aan hunne zorgen werden toevertrouwd. Maar er is geen grond voor de meening als zou een evangelist als zoodanig aan alle gemeenten gelijkelijk behooren. [1]) Of zouden Barnabas en Paulus, toen zij uit Antiochië werden afgevaardigd tot het werk, waartoe zij geroepen waren, ook evengoed naar Jeruzalem hebben kunnen gaan? Stond Timotheus of Titus als evangelist in dezelfde ambtelijke verhouding tot Antiochië en Jeruzalem als de eerste tot Efeze en de ander tot Kreta? Natuurlijk niet. Zij behooren als evangelisten even weinig en ook evenveel tot de oecumenische Kerk als later Ulfilas of Willebrord. Ook komen ze in dat opzicht overeen met onze missionaire predikanten, die evenmin als zij tot ééne plaatselijke Kerk behooren. Want laten we nu toch eindelijk eens ophouden met onszelf iets wijs te maken, als we met ik weet niet wat voor vreemde redeneering willen trachten staande te houden, dat het kenmerkend Geref. beginsel, dat het ambt bindt aan de plaatselijke Kerk, ook moet doorgaan voor de missionairen. Om dat beginsel te handhaven heeft men zelfs beweerd, dat de Christenen, die door een miss. predikant uit de Mohamedanen zijn vergaderd, te beschouwen zijn als buitenleden van diens zendende Kerk, zoodat men één *plaatselijke(!)* Kerk krijgt, waarvan de deelen in de uiterste deelen van twee werelddeelen liggen, en binnen welker grenzen bijna de geheele oecumenische Kerk met duizenden plaatselijke Kerken eene plaats vindt. Of heeft die bepaling „*plaatselijke*" soms met het begrip „plaats" niets uit te staan? Als dat wel zoo is (en ik dacht dat steeds) dan was Timotheüs met zijn oecumenisch ambt veel meer dienaar eener plaatselijke Kerk,

1) Meermalen werden ze gezonden met een bepaalde bestemming, zelfs naar één bepaalde plaats.

dan ondergeteekende als missionair dienaar des Woords van Heeg.

Ten slotte geeft Dr. Sillevis Smitt nog een schijn van bewijs voor zijne bewering, dat het ambt van den evangelist extraordinair en transitoir was. Hij beroept zich op Titus 1 : 5 en 7, waar, zooals wij reeds weten, Titus de opdracht krijgt om ouderlingen [1]) en niet om evangelisten aan te stellen. Hieruit blijkt wel, schijnt Dr. Sillevis Smitt te meenen, dat het ambt van evangelist niet behoefde voort te duren. Maar zoo moet dan het ambt van zendeling ook wel extraordinair en transitoir zijn, want, zoover ik weet, hebben mijne collega's, evenmin als ik, de opdracht om uit hunne zendingsgemeenten opvolgers te benoemen. Wel moet ik ook in mijne gemeenten de diensten instellen van ouderling en diaken, en naar ik hoop, in de toekomst ook van *herder en leeraar*. De oplossing van de kwestie is eenvoudig deze, dat het ambt van den evangelist, of, wat hetzelfde is, van den zendeling, geen ambt is dat *in* de plaatselijke Kerk functioneert. Het is niet een van die ambten, die dienen om goede orde *in* de Kerk van Christus te onderhouden, maar zijne uitoefening gaat aan de plaatselijke Kerk vooraf; heeft de *stichting* van plaatselijke Kerken tot taak. Maar daarom behoeft men toch niet te zeggen, dat het tot de oecumenische Kerk behoort.

Ook zegt Dr. Sillevis Smitt nog, dat in de na-apostolische literatuur de naam evangelist niet meer voorkomt. Maar hij gevoelt zelf wel, dat dit geheel geen bewijs is voor het niet voortbestaan van hun ambt. In den Bijbel zelf wordt hun ambt even dikwijls aangeduid met den naam van *apostelen* als met dien van evangelisten, zoo niet vaker b.v. Hand. 14 : 3 en 14; 1 Thess. 2 : 6; Rom. 16 : 7; 2 Cor. 8 : 23. En nu vertellen beide, Dr. Bavinck en Dr. Sillevis Smitt, dat in de Didaché, en bij Hermas, alsook bij Eusebius wel sprake is van apostelen, die rondgaande predikten. Op hun gezag neem ik dat gaarne aan; maar dan blijkt daaruit ook zonneklaar, dat volgens de opvatting der

1) Uit deze opdracht aan Titus schijnt te blijken, dat óók ouderlingen niet bepaald door de gemeente behoefden gekozen te worden, iets wat volgens Dr. Sillevis Smitt, dan ook *hun* ambt tot een buitengewoon ambt zou maken, evenals dat van de evangelisten.

oudste kerkelijke schrijvers, het ambt der evangelisten wel voortleefde. En dit is toch nog van lang zooveel gewicht niet, als het feit, dat blijkens de historie in die eerste eeuwen, evenals later in de middeleeuwen en nu weer in den nieuweren tijd, van datzelfde ambt, zij het dan onder wat voor andere namen ook, immer weer gebruik gemaakt is voor de stichting van Christus' gemeente onder de volken.

Ik heb wel lang stil gestaan bij het ambt, dat de apostel in Ef. 4 : 11 in de 3e plaats noemt. Ik deed dat opzettelijk, omdat ik meende, dat hier een diepgeworteld misverstand te bestrijden viel.

Om weer terug te komen op Ef. 4 : 11, waarvan ik uitging resumeer ik even: Christus gaf aan Zijne gemeente 1o apostelen, die den onmisbaren schakel vormen tusschen Hem en Zijne gemeente van alle eeuwen; 2o profeten, die met de apostelen aan het hoofd (als de eersten hunner) Gods Woord door bovennatuurlijke verlichting des H. Geestes spraken tot de gemeenten, en van wier werkzaamheid het resultaat blijft voor alle eeuwen in de Nieuw-Testamentische openbaring; 3o evangelisten, die met en na de apostelen arbeidden in de verkondiging van het evangelie tot stichting, telkens weer, van nieuwe gemeenten.

Ten slotte hebben we dan nog in de 4o plaats de *herders en leeraars*, die in de reeds gestichte en geïnstitueerde gemeenten Gods Woord bedienen en Zijne kudde regeeren en leiden.

Van *al* die ambten kan de gemeente voor haren groei en ontwikkeling er niet één missen. Daarom zorgt de Heere, dat zij blijven.

Alleen ze blijven op verschillende wijze: Het *apostolaat* en de *profetie* bestaan voort voor ons in de blijvende vrucht van hunnen arbeid, waardoor zij ons immerdoor den toegang geven tot Christus, Zijn Woord en Zijn genadegaven. Maar evangelisten, herders en leeraars blijven, doordat zij in de verkondiging van het evangelie aan de volken, en in de verzorging en regeering der gemeenten door het Woord, immer uit de gemeente hunne opvolgers ontvangen. Dat het ambt van den zendeling precies hetzelfde is als dat van den evangelist, meen

ik nu hierboven voldoende duidelijk aangetoond te hebben. Dus behoeft dat ambt niet, gelijk de stellers van het Middelburger rapport meenen, opnieuw te worden ingesteld.

Trouwens, als de Heere eenmaal, blijkens duidelijke uitspraken van Zijn Woord, aan Zijne gemeente de bevoegdheid heeft gegeven om dat ambt in te stellen, dan blijft die bevoegdheid, zou ik meenen, ook al maakt de gemeente uit traagheid of zwakheid een tijdlang daarvan geen gebruik.

Of zouden, gesteld dat in de Kerk des Heeren een langen tijd geene diakenen waren verkozen, zoodat dit ambt geheel en al op den achttergrond raakte; zouden dan na verloop van eeuwen, Kerken, die bij 't licht van Gods Woord tot het heldere inzicht kwamen, dat de Heere voor den dienst der barmhartigheid dit ambt verordend had, nu behoeven te aarzelen om dadelijk haar diakenen te kiezen? En zouden de stellers van het rapport dan tot zulke gemeenten zeggen: „zeer zeker, dat ambt *heeft* bestaan, en Christus kon het opnieuw instellen. Doch alléén Hij, niet eene Kerk, en ook niet eenige Kerken gezamelijk."

Het schijnt intusschen, dat de rapporteurs deze meening vooral grondden op een veronderstelling, die zij waarschijnlijk nu reeds zelf niet meer voor hunne rekening zouden nemen. Zij gingen blijkbaar van de gedachte uit, dat de bevoegdheid om het ambt van evangelist in te stellen *nooit* aan eenige Kerk verleend was. De *apostelen* waren het, volgens hen, die de evangelisten aanstelden. Maar dat weten wij nu wel beter. Dr. Bavinck leert ons dat anders in zijne Dogm. IV, blz. 67 (1e druk), als daar staat, dat de evangelisten onder leiding des H. Geestes *door de gemeenten* gezonden werden, om op andere plaatsen het evangelie te verkondigen, met verwijzing naar Hand. 13 : 2, 3 en 2 Cor. 8 : 23. Overigens, is het niet opmerkelijk, dat diezelfde rapporteurs, die niet van eenige Kerk wisten, aan wie ooit de bevoegdheid was verleend om evangelisten aan te stellen, *wel* uit Hand. 13 : 1—3 weten af te leiden het recht en de roeping *der gemeente* om missionaire predikanten uit te zenden? Alsof Barnabas en Paulus *missionaire predikanten* waren!

Maar nu moet ik nog trachten op een paar dingen te wijzen,

die m. i. uit mijne opvatting van het ambt van den zendeling voortvloeien.

1o. Wat den *naam* betreft. M. i. ware *evangelist* de aangewezen naam, omdat de Schrift dien aan de hand doet, en deze naam het ambt volkomen juist karakteriseert. Maar — deze naam is voor dat ambt in onbruik geraakt. Tegenwoordig verstaat men onder evangelist iets anders dan een zendeling, n.l. een der schrijvers van de 4 evangeliën, òf ook een man, die ergens in een groote stad of in een of ander achterlijk gedeelte van het platte land bijbels verkoopt en van Christus spreekt zonder ambtelijke roeping, zonder kerkelijke bevoegdheid om te doopen en het avondmaal te bedienen.

Ik zou mij derhalve 't liefst willen aansluiten bij het algemeene spraakgebruik, en onze evangelisten „zendelingen" noemen. Ik gevoel in 't geheel niets voor het bezwaar van Dr. Kuyper, dat deze naam den indruk zou geven, dat de gewone bedienaars des Woords geene zendelingen zijn. *Als* dienaren des Woords ook zendelingen zijn, dan zijn zij dat toch in geheel anderen zin; *niet* krachtens de opdracht: *Gaat heen* in de geheele wereld. Dat is *wel* het geval met de evangelisten. Even weinig gevoel ik voor het bezwaar tegen het woord „zendeling" uit een taalkundig oogpunt. Want zoo het al waar is (en ik zal mij wel wachten het te betwisten) dat alle andere persoonsnamen op *ling* van werkwoorden afgeleid eene min of meer ongunstige of kleineerende beteekenis hebben, dan is daarmee niet bewezen dat dit óók met den naam zendeling het geval is; eer het tegendeel, want „er is geen regel zonder uitzondering", en — eene andere uitzondering is er niet. Bovendien, de waarde van een persoon of zaak wordt niet door de taalkundige beteekenis van zijn naam bepaald. Zegt niet een spreekwoord: „verba valent usu", m. a. w. de kracht van een woord wordt bepaald door zijn gebruik? Niet wie Paulus een zendeling noemt ontkent zijn heilig heroïsme, maar wie hem een zendeling noemt, en daarna taalkundig de beteekenis van dien titel wil vaststellen, met miskenning van de historie en van het gebruik van dien naam. Ook waag ik te betwijfelen of de naam „missionaire predikant" Paulus' heilig heroïsme beter tot zijn recht zou laten komen. Paulus is de

apostel der heidenen.

Maar mijn hoofdbezwaar tegen het gebruik van een anderen naam dan dien van zendeling is, dat elke andere naam den indruk moet vestigen, dat de Gereformeerde Kerken meenen, dat hare missionaire dienaren iets anders (zeker iets meer?) zijn dan de andere zendelingen. En dat is in mijn oog ergerlijk. Het hindert mij, als in een gezelschap van missionairen de zendelingen der Geref. Kerken altoos als Dominee worden aangesproken, terwijl de anderen niet meer dan „Broeders" mogen heeten; en evenzoo, dat er op zulke vergaderingen altijd onderscheidenlijk gesproken moet worden van *zendelingen* en *missionaire predikanten*.

Zeker, ook ik heb bezwaar tegen de uitzending van zendelingen door particuliere vereenigingen. Ik sta vast in de overtuiging dat, principieel genomen, de Kerk van Christus de aangewezen organisatie voor den arbeid der *zending* is. Maar, al is de manier waarop onze collega's in het ambt gesteld worden formeel niet zooals wij voor onze missionairen eischen, is daarom hun *ambt* een ander? Of zou iemand durven beweren: zij staan *niet* in het ambt, omdat ze, formeel, niet in den juisten weg daartoe gekomen zijn? Maar hoevele predikanten zouden wij dan niet van de lijst moeten schrappen, die, zooals b.v. hier in Indië, door het Gouvernement worden aangesteld? Neen, wat er naar onze opvatting aan hunne beroeping formeel moge ontbreken, zij zijn niet tot iets anders geroepen; zij dienen Christus in hetzelfde ambt als wij, die missionaire predikanten heeten.

Eindelijk heeft de naam *zendeling* nog dit voor, dat deze in zooverre eene Schriftuurlijke benaming is, als hij een goede vertaling oplevert van het woord apostel, dat in den Bijbel meermalen in den zin van „gezondene" een algemeene toepassing vindt, en dan inzonderheid van de evangelisten gebruikt wordt. Ook in de oud-kerkelijke litteratuur hield deze titel in dien zin stand. Ten slotte heb ik speciaal tegen den naam „missionair predikant" of „missionair dienaar des Woords" dit bezwaar, dat hij is uitgevonden om den indruk te vestigen alsof een dienaar des Woords in het Vaderland hetzelfde ambt heeft als een missionair, wat m. i. *niet* zoo is.

2o. Uit mijne beschouwing volgt ook, dat een „zendeling" niet beschouwd moet worden als lid van den Kerkeraad zijner zendende Kerk. Hij bekleedt geen ambt *in* die Kerk. Hij is juist door die Kerk afgezonderd tot het werk (d. w. z. den dienst of het ambt) waartoe God hem geroepen heeft. Ik heb niets te zeggen in de vergaderingen van Heegs Kerkeraad, en ik heb niets te maken met de regeering en de leiding van de leden dier gemeente. En al huldigt men, naar ik meen, in Heeg wel de opvatting, dat ik lid van den Kerkeraad ben evenals de herder en leeraar daar ter plaatse, men is gelukkig inconsequent genoeg om mij nooit lastig te vallen met eenige zaak dier gemeente; mijne stem, zelfs mijn advies, wordt nooit gevraagd. Ook hier weer een bewijs, dat het leven sterker is dan de leer.

3o. Als „zendeling" kom ik in den Naam van Christus met eene boodschap tot de bewoners van dit deel van Midden-Java. Wie die boodschap niet aanneemt, die verwerpt niet mij, maar Hem, Die mij gezonden heeft. Maar wie die boodschap ontvangt met geloof, die neemt Christus aan als zijn Zaligmaker en Heere, en — hij neemt mij aan als een dienaar van Christus. Het zal in zulk een Christen niet opkomen er aan te twijfelen, of ik wel het recht heb mij voor zijn herder en leeraar uit te geven. En evenzoo, als er op eene plaats door mijnen dienst zich een kringetje van Christenen gevormd heeft, dan is er bij die menschen niet de minste gedachte, dat zij nog herderloos zijn, omdat de zendeling eigenlijk niet *hun* dominee, maar de dominee van Heeg is. Zij beschouwen mij als hun herder en leeraar, hun van God gegeven, en — ik ben het. Niet omdat zij mij beroepen hebben, en ook niet omdat zij buitenleden zijn van Heeg, maar omdat Christus mij tot hen gezonden heeft, en zij mij aangenomen hebben. En die verhouding *blijft* bestaan ook als eene gemeente op het zendingsterrein geïnstitueerd wordt door het instellen van een Kerkeraad. Officiëel *heet* het nu wel zoo, dat ondergeteekende predikant van Heeg, en consulent van de gemeente te Glonggong is; maar feitelijk *is* het anders. De gemeente van Glonggong beschouwt mij als *haren* dienaar om Christus' wil, en — ik zelf beschouw mij ook zoo. Ik fungeer in hare Kerkeraadsver-

gaderingen als stemhebbend lid van dien raad. Het eenige verschil met vroeger is, dat er *nu* ouderlingen en diakenen zijn, die mee regeeren, terwijl ik vroeger, evenals nu ook nog in de andere gemeenten alleen alle drie ambten vertegenwoordigde, d. w. z. tegelijk dienaar des Woords, regeerder en diaken der gemeente was. Eene andere regeering had de gemeente vroeger niet, evenmin als nu nog de andere gemeenten. Want dat de Kerkeraad van Heeg *hun* Kerkeraad zou zijn, is een theorie, die m. i. in lijnrechten strijd is met een gezonde Geref. opvatting van de zelfstandigheid der plaatselijke Kerk, zonder den minsten Schriftuurlijken grond, en bovendien zonder de minste praktische waarde voor de gemeenten hier, evenals het voor Heeg zonder eenige praktische beteekenis is, dat ik lid van den kerkeraad daar ter plaatse heet.

4o. Als zendeling draag ik alléén de volle verantwoordelijkheid voor al mijne *ambtelijke* verrichtingen Ik doop, bedien het avondmaal, censureer en excommuniceer, niet krachtens mijne *instructie*, zooals het verkeerdelijk in art. XIX van de zendingsorde staat; maar krachtens mijn ambt, *niet* namens den Raad der zendende Kerk, maar in den naam van Christus mijnen Zender, Die mij tot dit mijn ambt geroepen heeft door middel der gemeente van Heeg. Wel blijf ik onderworpen aan de Kerken, die mij zenden, inzooverre als ik haar „gezondene" ben. Want al is een gezant gezonden met volledige volmacht om eenige zaak des Konings met een anderen Staat te bespreken en af te handelen, zoo neemt dit toch niet weg, dat de Koning dien gezant terug zou roepen, als hij b.v. in 't geheel niet aan zijne opdracht voldeed, of als hij van zijne volmacht misbruik maakte om zichzelf te bevoordeelen of den Koning te schaden. En evenzoo zou een ambtenaar, aan wien de Koning het benoemen van zulk een gezant had toevertrouwd, zoodra het bleek, dat hij zich in zijne keuze ten eenenmale vergist had, zich geroepen achten om zijne benoeming in te trekken, al zou hij nooit 't recht hebben in zijne plaats zelf de onderhandelingen te voeren. Juist op die wijze zijn de zendende Kerken ook immer verantwoordelijk voor mijne zending. Zou het blijken, dat ik, als zendeling, in plaats van een eere van Christus te zijn, Zijnen Naam te schande maakte onder de Mohamedanen, en

inplaats van Zijne gemeente te bouwen, haar veeleer afbreuk deed, dan zouden de zendende Kerken daar tusschen moeten komen, en zeggen: „Daartoe zijt gij niet gezonden.” En zoo ik mij niet schielijk beterde, zouden zij moeten besluiten: „Wij roepen u terug” of „wij onttrekken onzen steun aan u.”

Maar dit betreft het geheele beleid, de richting, de kwaliteit en ook het terrein, den aangewezen kring voor mijnen arbeid, het betreft de vraag of ik *al* of *niet* ga, waar ik gezonden word, en *al* of *niet* overeenkomstig mijne roeping werkzaam ben. Doch in de onderdeelen, in de uitoefening van mijn ambt aan verschillende personen, op verschillende tijden en plaatsen, rust alle verantwoordelijkheid op mij. Iets wat natuurlijk *niet* uitsluit, dat ik in allerlei kwesties aan deskundigen advies kan en ook moet vragen; maar *wel* dat de beslissing in zulke zaken bij den Raad der zendende Kerk zou liggen. Dat moet elke missionaire dienaar zelf uitmaken, *wie* op zijn terrein gedoopt kan worden, wie onder de tucht te stellen zij, op welke plaats elk zijner helpers ’t best te gebruiken zij, hoe hij zijne predikatie moet inrichten, en welke manier voor zijn terrein de geschiktste zij om aanraking met de bevolking te zoeken.

5o. Als ergens in een land maar éene plaatselijke Kerk was, dan zou in dat land die Kerk al hare zaken alleen te regelen hebben; maar waar meerdere Kerken, in een streek, in één gewest of land, met elkaar overeenkomen in belijdenis en systeem van kerkregeering, daar treden die Kerken met elkander in correspondentie en houden meerdere vergaderingen. In die meerdere vergaderingen wordt gehandeld over zaken, die in de mindere vergaderingen niet konden afgehandeld worden, of die tot de Kerk en de meerdere vergaderingen in ’t gemeen behooren.

Dienzelfden regel behoort men ook te volgen op het zendingsterrein. Waar een missionair alléén staat heeft hij alléén te beslissen in alles, wat tot zijn ambt behoort. Maar als er meerdere missionairen van eene Kerkengroep (of éener corporatie) op één terrein werkzaam zijn, behooren zij in vergaderingen samen te komen, waarin zij samen handelen over zaken, die hunne terreinen in het gemeen betreffen. In dien zin behoort art. XV van de Zendingsorde gewijzigd te worden, als

daar onder *b* staat: „zij besluiten in *ondergeschikte huishoudelijke* zaken, wanneer de praktijk op het zendingsterrein hiertoe noodzaakt.” Evengoed als ieder zendeling op zichzelf telkens moet beslissen in gewichtige zaken uit zijn ambt voortvloeiende, zoo kunnen ook dergelijke zaken aan de vergadering van missionaire dienaren niet onttrokken worden, wanneer het n.l. zaken zijn van algemeene beteekenis, of die voor één te zwaar gebleken zijn. Natuurlijk kan aan de meerdere vergaderingen der zendende Kerken in zulke zaken advies gevraagd worden, maar de verantwoordelijkheid berust *hier* bij de ambtsdragers, wel te verstaan, in alles wat hunnen arbeid als *dienaren Christi* betreft. Daarentegen behoort in alles wat de financiën raakt, die de zendende Kerk verschaft, en óók in alles wat de beroeping en uitzending der missionairen, alsmede de regeling hunner positie, verloven, emeritaat enz. betreft, het volledige zeggenschap bij die zendende Kerk, en niet bij de missionaire dienaren. Maar het is de eere van het ambt, d. i. van den Koning te na, als Zijne gezanten, (niet een zendende Kerk) gebruikt om Zijne gemeente te bouwen onder de volken, in hunne officieele vergaderingen mogen komen, om desgevraagd advies te geven in zaken, die aan hun oordeel onderworpen worden, en voorts om te beslissen in ondergeschikte huishoudelijke zaken, en dat nog maar alleen als de praktijk op het zendingsterrein daartoe noodzaakt. Als de verantwoordelijkheid niet grooter was, dan zou Paulus wel nauwelijks gezegd hebben: „Wie is tot deze dingen bekwaam?”

6o. Als er, wat m. i. vaststaat, volgen's Heeren bedoeling een ambt is dat functioneert *buiten* de plaatselijke Kerk, dat dienen moet om het evangelie te brengen aan degenen, die buiten zijn, en om uit hen gemeenten te vergaderen dan is *dat* ambt ook het aangewezene voor de evangelisatie onder degenen, die in een Christenland van de Kerk totaal vervreemd zijn. Wat de Heere tot Zijne apostelen zeide, toen Hij hun de prediking des evangelies onder alle volken tot een taak stelde, dat geldt ook nu nog, n.l. „beginnende van Jeruzalem.” Ook nu moet de zending immer aanvangen in de naaste omgeving der gemeente; niet om zich tot dat gebied te beperken, maar óók niet om dien arbeid der evangelisatie daar immer op te heffen,

zoolang er nog scharen overblijven, die buiten de kennis van het Woord des Heeren leven. Want men kan wel zeggen, dat de dienaren des Woords evenzeer tot taak hebben het evangelie te brengen in de achterbuurten der groote steden, of in de onder geestelijke duisternis liggende streken van ons vaderland, als om aan hunne gemeenten het Woord te bedienen. Maar praktisch leidt dit tot niets. Het evangelisatiewerk in het Vaderland eischt evenzeer als dat daar buiten mannen (geen *halve-* of *kwart*mannen), en dat wel mannen in het ambt, die zeggen kunnen: „Christus heeft mij gezonden, „om uit te gaan in de wegen en heggen om te roepen: komt tot de bruiloft"; of „wij bidden van Christuswege: laat u met God verzoenen". Zoo een predikant ook evangelist wil zijn, in dien zin, dat hij zich geroepen gevoelt om onder de godsdienstlooze menigte stelselmatig te arbeiden, dan zal de gemeente, wier herder en leeraar hij is, daar schade bij lijden. Zijn eigen kudde zou verwilderen, terwijl hij arbeidde om andere schapen tot zijne kudde te vergaderen. Het is juist m. i. eene fout van de voorstanders eener volkskerk, dat zij meenen die twee ambten (van dienaar des Woords en evangelist-zendeling) in een persoon te kunnen vereenigen. Men wil de tucht niet handhaven, omdat men de groote menigte zooveel mogelijk onder het bereik van den dienst des Woords wil houden. Het gevolg is, dat op den duur de dienaren des Woords in de gemeente iets anders dan de gemeente van Christus gaan zien, en wel veeleer een gemengde schare, aan wie zij vooral het evangelie moeten verkondigen, opdat zij niet verloren gaan. En zoo is het gevaar groot, dat allengs meer aandacht wordt geschonken aan de onbekeerden dan aan de bekeerden, en dat de herder, die immer zooveel zorg heeft voor de schapen, die hij zou mogen toebrengen, er vrede mee neemt, dat *zijne* schapen immer even mager blijven, en af en toe overloopen naar een herder, die meer *herder* is, d. w. z. die zijn tijd en kracht aan de verzorging en voeding zijner kudde wijdt. God beware onze Geref. Kerken voor herders, die niet meer al hunne aandacht aan de kudde mogen wijden, maar ook — Hij doordringe onze Kerken meer en meer van het besef harer roeping, die zij tegenover de afgedoolden en de dwalenden in eigen

omgeving hebben. En dat dan onze Kerken ook voor die verlorenen gebruik maken van het ambt, dat Christus voor zulk een arbeid verordend heeft, het ambt der zendelingen. Een goede dominee kan niet tegelijk zendeling zijn; maar ook de binnenlandsche zending kan nooit tot haar recht komen zonder het gebruik van ambtelijke personen. Het komt mij voor, dat Christus ons in dat opzicht ook een duidelijke vingerwijzing geeft, als Hij diezelfde personen, die Hij uit zal zenden om het evangelie des Koninkrijks te prediken aan alle volken, eerst uitzendt met den last: Gij zult niet heengaan op den weg der heidenen, en gij zult niet ingaan in eenige stad der Samaritanen; maar gaat veel meer heen tot de verlorene schapen van het huis Israëls. Zulk een opdracht vinden wij nergens gegeven aan ouderlingen of aan herders en leeraars. En toch blijkt uit Matth. 10 dat de taak, waarmee die 12 discipelen werden uitgezonden, niet met eene rondreis door Israëls steden was afgeloopen, want Hij verbindt aan die uitzending de voorzegging: „En gij zult ook voor stadhouders en koningen geleid worden om Mijnentwil", en de verzekering: „Gij zult uwe reis door de steden Israëls niet geëindigd hebben, of de Zoon des menschen zal gekomen zijn."

Voor het minst volgt hieruit dat de apostelen eene roeping zoowel voor de binnenlandsche als voor de buitenlandsche zending hadden en ook dat de apostelen voor hun werk naar buiten eerst in het eigen land beproefd en geoefend zijn. En voor de Kerken schijnt hieruit te volgen, dat zij tweeërlei zendelingen of evangelisten hebben uit te zenden; waarvan sommigen gaan tot de verlorene schapen van het volk des Heeren ook van het oude volk, en anderen tot de heidensche of Mohamedaansche volken. [1]) Ook die eersten bekleeden een ambt, *niet* in eenige plaatselijke kerk, maar daarbuiten; ook zij werken bij hunnen arbeid aan op den doop, al moeten zij niet minder dan de herders en leeraars de bevoegdheid om te doopen heb-

---

1) Zeer waarschijnlijk zou die binnenlandsche zending aan menig a. s. zendeling voor het buitenland een uitnemende leerschool bieden, en ook zou daar een schoon arbeidsveld zijn voor buitenlandsche zendelingen, die om een of andere reden niet naar de tropen zouden mogen terugkeeren.

ben. Als zij in een afgelegen streek arbeiden, zooals in Frieslands Z. O. hoek, stichten zij daar, als hun arbeid gezegend wordt, nieuwe gemeenten, die wel tijdelijk door den zendeling als herder en leeraar bediend worden, maar, zoo spoedig het kan, een eigen kerkeraad moeten hebben, en — een eigen predikant beroepen. Want die zendeling heeft niet de roeping zich als predikant ergens te verbinden. Christus heeft hem gezonden om het evangelie te prediken. Evenals het met den zendeling gedaan is, moeten dus onze Gereformeerde Kerken ook den „evangelist" in eere herstellen, en hem met het ambt bekleeden, dat Christus voor zulken arbeid verordend heeft, het *ambt* van den evangelist of zendeling. Maar ze moeten zich wachten voor de fout, die zij in de zending gemaakt hebben, n.l. dat zij dit ambt vereenzelvigen met dat van de herders en leeraars. Een predikant en een missionair zijn *twee*, hetzij deze laatste onder heidenen, Mohamedanen, naam-christenen of Joden arbeidt.

7o. Zoodra het eenmaal is toegegeven, dat het ambt van den zendeling, in of buiten het vaderland werkzaam, een afzonderlijk ambt is, niet te stellen beneden, maar ook niet te verwarren met dat van den *herder en leeraar*, is het ook terstond duidelijk, dat hiermede bij de *opleiding* rekening moet gehouden worden. Onze Kerken hebben terecht ingezien, dat de zendingsarbeid aan de ambtsdragers geene mindere eischen stelt, dan de dienst des Woords aan den dienaar in het vaderland. Ik ben als zendeling zeer dankbaar voor wat ik aan mijne academische opleiding te danken heb; het kan mij, niet minder dan een predikant in het vaderland, spijten dat ik van die opleiding niet meer geprofiteerd heb, dan ik deed. En toch kan ik ook jaloersch zijn op de andere zendelingen, die eene meer speciale vorming genoten hebben. Niet in dien zin, dat ik mijne opleiding zou willen geven voor de hunne, maar zoo, dat ik gevoel, dat zij, wat de praktijk van den arbeid betreft, veel op ons vooruit hebben. Het aanvullingsexamen, dat een Gereformeerd zendeling voor de classis doet, of liever de studie, waartoe dat examen hem verplicht, is niet in staat hem eene behoorlijke vergoeding te geven voor wat hij aan opzettelijke vorming en toerusting voor het

zendingswerk heeft gemist. In den regel zal de speciale studie van den a. s. zendeling te laat beginnen, als hij daarmee wacht, totdat hij zijne academische loopbaan geëindigd heeft. De a. s. missionairen moeten dus liever onder de studenten, dan onder de candidaten en predikanten worden gezocht, en aanvullingsexamens liever aan de academie, dan op de classis worden gehouden, of althans niet uitsluitend op de classis. Onze Gereformeerde vaderen, hoewel zij het ambt van den zendeling nog niet van dat van den dienaar des Woords hebben onderscheiden, hebben toch zeer wel oog gehad voor de bijzondere eischen, die de zendingsarbeid in de koloniën zoude stellen, en met het geld der O. I. Compagnie voor korten tijd een speciale instelling in het leven geroepen om aan die speciale eischen tegemoet te komen. Zou het nu de tijd niet zijn voor onze Kerken om het hooggeroemde, en veel betreurde seminarium Indicum van Walaeus opnieuw in het leven te roepen, naar omstandigheden eenigszins gewijzigd en in verband gezet met onze Vrije Universiteit? Wat een heerlijke oplossing van de opleidingskwestie zou het geven, als de Theologische School met de Theologische en Medische Faculteit op die wijze in verband gezet kon worden, dat de Kerken nu voortaan behalve hare opleiding van a.s. dienaren des Woords, ook haar seminarie voor de speciale vorming van de a.s. zendelingen zouden hebben. Of moet ik de Schoolkwestie er buiten laten? Goed, maar laten de Kerken dan toch hare roeping erkennen om voor dat speciale gedeelte der opleiding van de a.s. zendelingen in ieder geval hare „eigene inrichting" te hebben, al moet ook daarbij natuurlijk het recht van „vrije studie" geëerbiedigd worden, zoodat het een candidaat in theologie of een predikant immer vrij blijft staan zich voor het kerkelijk zendelingsexamen te praepareeren door eigen studie of door gebruik te maken van de lessen aan een bestaande zendingsschool. De bestaande gelegenheid tot „vrije studie" in die richting mag toch zeker niet geacht worden voldoende en op passende wijze in de behoefte aan speciale opleiding onzer a.s. missionairen te voorzien. En het is niet te verwachten, dat de Vrije Universiteit of eenige andere bestaande inrichting daar in de toekomst zelf voor zal zorgen. Hier is een speciaal *kerkelijk*

belang, dat voorziening vanwege de Kerken eischt.

En hiermede heb ik nu mijne beantwoording gegeven van de vraag *wie* te zenden zijn. Ook heb ik getracht mijne opvatting te motiveeren. *Mijne gedachten beveel ik gaarne dringend aan in de overweging van al de broederen, niet het minst van hen, die in dezen tot oordeelen bevoegd en geroepen zijn.*

Niemand zal het mij, naar ik hoop, ten kwade duiden, dat ik eene kwestie van principieelen aard, als deze, aan de orde heb gesteld. Als goede Gereformeerden zijn wij voor beginselen toch nimmer onverschillig. Indien het blijken zou, dat onze Zendingsorde principieel niet den toets van Gods Woord kan doorstaan, dan zouden onze Kerken er eene eere in stellen dit zoo spoedig mogelijk te verhelpen. En zoo mijn aanval op de betwiste punten mocht blijken schitterend te kunnen worden afgeslagen, dan zal daaruit voor de goede zaak geene schade voortkomen, maar wel deze nuttigheid, dat eene kwestie, die tot nu toe voor velen minder helder was, eens in het volle licht zal worden gesteld, de kwestie n.l. van het ambt der zendelingen.

In ieder geval, daar het mijne vaste overtuiging is, dat de opvatting, waarvan onze Kerken uitgaan niet de juiste is, mocht ik op den duur niet zwijgen, al was het maar om deze ééne gewichtige reden, die in het schoone rapport, waarvan ik één hoofdstuk trachtte te weerleggen, aldus geformuleerd wordt: „overmits de Kerken van Christuswege geene andere ambtsdragers voor dezen dienst ontvangen, zoo mogen zij, op straffe van ongehoorzaamheid, zich ook niet het recht aanmatigen om andere, niet aldus gequalificeerde personen, voor dezen dienst te gebruiken.” Deze argumentatie onderschrijf ik, alleen met eenig verschil in de toepassing. Want als de rapporteurs met de eenige ambtsdragers, die de Kerken voor den dienst der zending van Christuswege ontvangen, bedoelen de herders en leeraars, dan stel ik daarvoor in de plaats de evangelisten of zendelingen.

JEZUS' DOOP

NAAR MATTH. III vs. 13—17.

13. Toen kwam Jezus van Galilea naar de Jordaan tot Johannes, om van hem gedoopt te worden.

In verband met zijn oogmerk, den Christus te teekenen als den Zone Davids, den wettigen Koning van het Godsrijk, staat Mattheus bij Jezus' doop uitvoeriger stil dan een der andere heilige schrijvers.

De komst van Christus scheen eene teleurstelling. Hij voegde zich bij de scharen, die uit Galilea trokken, om den doop der bekeering te ondergaan, en kwam ter plaatse, toen Johannes het werk der voorbereiding voltooide door den Christus te prediken als den waarachtigen Dooper, die het gericht kwam brengen. Het volk wachtte dus op den Messias, op den doop met den Heiligen Geest en met vuur, op den Richter met de wan in zijne hand. En zie, Hij kwam — om gedoopt te worden, als één hunner. Is het wonder, dat Johannes meende in geen geval aan de begeerte van Jezus te mogen voldoen?

14. Doch Johannes weigerde Hem zeer, zeggende: Mij is noodig van U gedoopt te worden en komt Gij tot mij?

De Dooper maakte niet slechts tegenwerpingen, maar weigerde met alle beslistheid, hij hield den Heiland met alle kracht terug (διακωλύω) van wat zijns inziens geheel met de Messiaansche waardigheid in strijd zou zijn. Hoe? Zou de Messias den doop der bekeering noodig hebben? Zou Johannes Hem den doop toedienen, van Wien hij nog zoo even gezegd heeft, dat het aandragen Zijner schoenen nog te hooge eere voor den wegbereider ware? Zoo begint dus de openbare loopbaan des Heilands met eene verzoeking. En Mattheus laat er het volle licht op vallen, om uit te laten komen, wat de doop van Davids Zoon en Heer beteekent.

15. Maar Jezus, antwoordende, zeide tot hem: Laat nu af, want aldus betaamt ons alle gerechtigheid te vervullen. Toen liet Hij van Hem af.

Johannes' woord steunde op goeden grond, maar hij liep Gods raad vooruit. De profeet had van den Messias niet te veel gezegd, maar de staat der verheerlijking zou eerst volgen op den staat der vernedering, die ten einde toe moest worden doorloopen. Op dit oogenblik (ἄρτι) moest dus beider oog gericht zijn op den eisch der Goddelijke gerechtigheid, die volkomen vervuld moest worden. Deze gerechtigheid eischte ook Jezus' vernedering in den doop. Niet omdat het in de wet van den Sinaï was verordend. Evenmin, omdat de prediking van Johannes de kracht van eene wettelijke verordening had. De doop toch, door Jezus ondergaan, ontleent geenszins zijne beteekenis aan de Oud-Testamentische reinigingswetten noch aan het optreden van Johannes, maar omgekeerd dient het ééne zoowel als het andere beschouwd te worden in het licht van Jezus' veelbeteekenenden doop. Reeds om deze reden gaat het niet aan, het woord „gerechtigheid" hier ter plaatse te verzwakken tot een bloote „onderhouding der wet". Ook in den doop van Christus komen beide de „lijdelijke" en „dadelijke" gehoorzaamheid ter voldoening aan gerechtigheid Gods in al haar rijkdom en diepte aan het licht. De Koning van het Godsrijk moest den doop ondergaan, omdat Hij tot zonde voor ons gemaakt is. Hij moest door Johannes gedoopt worden, alsof Hij de mindere ware, omdat Zijne loopbaan de staat der vernedering was. Er is een nauw verband tusschen Jezus' doop en Jezus' dood. De weg, die eindigde met een ondergang in den dood, begon met een ondergang in den doop. Zoo droeg hij de schuld Zijns volks en werd alle gerechtigheid vervuld. En daarom betaamde het Jezus, dat Hij zich liet doopen, en Johannes, dat hij den doop toediende. Ofschoon de Dooper dit niet ten volle heeft begrepen (hfdst. 11 vs 2 v.v.), liet hij toch aanstonds van verderen tegenstand af. Het woord zijns Heeren was hem genoeg, om kinderlijk te gehoorzamen.

16. En Jezus, gedoopt zijnde, is terstond opgeklommen uit het water; en zie, de hemelen werden Hem geopend, en Hij zag den Geest Gods nederdalen, gelijk eene duif, en op Hem komen.

De ondergang in het water duurde slechts een oogenblik. Terstond (εὐθύς) klom Jezus op uit het water. Het was een

kennelijke aanwijzing, dat het geweld des doods Hem slechts een korte wijle houden kon. En de opening der hemelen, daarop gevolgd, was het loon op Zijne gehoorzaamheid. Ze geschiedde allereerst om Zijnentwille (αὐτῷ), als eene voorsmaak van hetgeen Hem aan het einde van de loopbaan wachtte. Om die loopbaan der gehoorzaamheid te kunnen loopen was het echter noodig, dat de Geest Gods op Hem kwam. Zou de Zone Davids ook tevens Davids Heer zijn, dan moest de Heilige Geest Hem tot Zijn middelaarswerk bekwamen. Om met den Heiligen Geest te doopen, moest de Christus zelf met dien Geest gezalfd worden. Immers Zijne waarachtige menschelijke natuur had een bizondere versterking noodig, om het verbazingwekkend werk te volbrengen, dat Hij op zich genomen had. Nadrukkelijk toch wordt het verzekerd, dat de Christus b. v. zijne wonderen deed door den Heiligen Geest (hfdst. 12 vs 28). En nu weten we, dat Hij krachtens zijne ontvangenis uit den Heiligen Geest meer dan iemand anders reeds was toegerust met de gaven des Geestes. Maar tot de uitvoering van Zijne Messiaansche roeping was nog eene bizondere ambtelijke wijding noodig. Eene wijding door de ambtelijke gaven van den Middelaar tot volle ontplooiing te brengen En deze wijding was, het welke Hij ontving aan den Jordaan. Johannes zag den Geest Gods op Hemnederdalen in de gedaante van een duif.

Zoo zien we dus bij den aanvang van Christus' openbaar optreden een afdruk van hetgeen na Zijn dood zou worden aanschouwd: de opstanding uit het watergraf, de opening der hemelen en de nederdaling van den Heiligen Geest. Hier was meer dan profetie. Bij de Jordaan heeft de Middelaar vrijwillig, in kinderlijke gehoorzaamheid, zich overgegeven tot den dood. En op deze overgave volgde het Amen des Vaders. De opening der hemelen was Hem eene verzekering van het loon op Zijne gehoorzaamheid en de nederdaling des Geestes waarborgde Hem de kracht, die Hij voor de gadelooze roeping behoefde. Dat de Dooper den Heiligen Geest zag nederdalen in de gedaante van een duif, is te opmerkelijker, waar Johannes pas van vuur had gesproken (vs 11) en op den Pinksterdag evenzoo de gedaante van vurige tongen werd gezien. Hier is eene tegenstelling, tot onderwijzing van Johannes. De werking

des Geestes zou in de loopbaan van den Messias zich anders openbaren dan in de roeping van den strengen boetgezant. De duif is het tegenbeeld van kracht en majesteit (Hoogl. 2 vs 14, Jeremia 48 vs 28). De Geest daalde neer niet met den forschen vleugelslag van den adelaar, maar in de gedaante van en met de liefelijke, vredige vlucht van een duif. De zinnebeeldige beteekenis is doorzichtig. Christus verscheen als de Vredevorst, die niet door kracht of door geweld, maar door de werking der genade het Koninkrijk der hemelen stichtte en doet komen.

17. En zie, eene stem uit de hemelen, zeggende: Deze is mijn Zoon, mijn Geliefde, in denwelken Ik mijn welbehagen heb!

Geschiedde de opening der hemelen met name voor den Messias zelf en was de zichtbare nederdaling des Geestes inzonderheid van beteekenis voor Johannes den Dooper (Joh. 1 vs 32, 33), de hoorbare stem des Vaders gaf den Christus getuigenis voor de scharen rondom den Dooper. Heel Israël wordt het hier van uit den hemel verzekerd, dat in Jezus van Nazareth de Messias verschenen is, de Koning, die naar het woord der profetie door God zelven gezalfd is over Sion (Ps. 2 vs 6). En dit niet alleen. De Zone Davids, die ons vleesch en bloed deelachtig is, heet hier de Zone Gods, de Geliefde, in wien de Vader zijn welbehagen heeft, om ons te leeren, dat alleen in en door Hem de liefde en het welbehagen Gods het deel kan worden van een verloren zondaar. De beste uitlegger van deze plaats, gelijk Calvijn opmerkt, is de apostel Paulus in Efeze 1 vs 6, wanneer hij zegt, dat wij begenadigd zijn in den Geliefde.

G. DOEKES.

NALEZING.

WERELD EN KERK.

Onder bovengenoemd opschrift heeft Ds. Sikkel in Hollandia opnieuw de aandacht gevestigd op de hooge beteekenis, die de Kerk heeft naar Gods ordinantie. God heeft Zich in Zijn Woord voor heel de wereld geopenbaard. Daaruit straalt het waarachtige licht op en in het volkerenleven, tot openbaring der gedachten, ontdekking der ongerechtigheden, verlichting en vertroosting der zielen. De wereld en het menschenleven in heel hun gemeenschap, werking en woeling kunnen het Woord Gods en het Evangelie van Jezus Christus niet missen.

> Dit geldt voor wereld en menschen in hun geheel. Het geldt ook voor elk volk en voor elk deel der menschenmaatschappij in het bizonder. Als het Woord Gods en het Evangelie niet als zout en licht in het leven van volk en maatschappij indringen en werken, kunnen volk en maatschappij niet tot de rechte actie komen. De banden des levens worden dan uiteen gerukt. De banden der conscientiën ook breken. Vrijmaking en gemeenschap ontaarden dan. De ongerechtigheid en de verdorvenheid nemen toe. Het leven verellendigt en verderft. En voor de Gemeente van Christus zelf zou dan in het eind geen plaats overblijven. Ook de uitverkorenen zouden, indien dit mogelijk ware, zoo worden verleid, ontkracht en vernietigd. Daarom heeft onze Nederlandsche Gereformeerde Belijdenis zoo met recht, niet bij vergissing maar met reden en naar Gods Woord, in Art. 36 beleden het verband tusschen het Woord Gods en het publieke leven, en daarom ook tusschen het publieke leven en de Kerk van Christus, die tot de prediking van het Woord Gods geroepen is.

Met het oog op deze waarheid mag de Evangelisatie in geenen deele losgemaakt worden van de kerk als Kerk. Dat zou in strijd zijn met het Gereformeerd beginsel.

> *Zij* heeft als de Gemeente van Christus haar God en Zaligmaker te belijden en te dienen; zij heeft de roeping, zelf Gemeente van Christus en volk Gods naar het Woord des Heeren te zijn. Maar zij heeft ook als Kerk de roeping, om het Woord Gods tot de menschheid te bren-

gen; om het Evangelie van Christus te prediken in de geheele wereld, alle volken te onderwijzen en de geboden des Heeren te leeren.

HET KERKLIED.

Onder bovengenoemd opschrift werd in de *N. Rott. C.* een ingezonden stuk van den heer G. H. Vijgeboom opgenomen, waarin de bekende gevoelens van Dr Gunnink vergeleken worden met het oordeel van prof. Acquoy. Het is niet onaardig te zien, hoe deze vergelijking op schier alle punten eene tegenstelling vormt. Na de opmerking, dat er aan koraalboeken waarlijk geen gebrek is, gaat hij voort:

Nu zouden wij de andere wijze lessen van den geleerden schrijver gaarne aanvaarden, als de geleerden het op de hoofdpunten maar eens waren, en dit is, helaas, niet het geval. Als ik bijv. prof. dr. J. G. R. Acquoy plaats tegenover dr. J. H. Gunning J.Hzn. dan krijg ik de volgende uitspraken:

Dr. G. Waarom vergenoegen wij ons met een psalmberijming, wier gebreken even manifest zijn als die onzer gezangen?

Dr. A. Iedereen weet, dat deze veelszins schoone berijming de zeer gebrekkige van Petrus Dathenus heeft vervangen.

Dr. G. Waarom sukkelen wij toch altijd met zoovele onbruikbare psalm- en gezangwijzen voort?

Dr. A. Zelfveroordeelend is het oordeel, dat in vroegere en latere tijden, niet slechts door predikanten, maar ook door musici van beroep over de psalmwijzen is geveld. Ik kan niet krachtig genoeg zeggen, welke meesterstukken van kerkelijke toonkunst zij, met uitzondering van eenige weinige zijn, ja, naar het oordeel van den grootsten onzer organisten, Joh. Bastiaans, zoo onnavolgbaar, dat zelfs geen compositie der latere grootste meesters het gemis van een enkele zou kunnen vergoeden.

Dr. G. Waarom beproeven wij niet op heele en halve noten te zingen, gelijk onze psalmboeken nog altijd, maar tevergeefs, ons er toe uitnoodigen?

Dr. A. Dan zal het noodig zijn, in die heele en halve noten de wijzigingen te doen aanbrengen, die men in 1773 verzuimd heeft daarin te maken. In meer dan een derde der Psalmen is het poëtisch metrum met den muzikalen rhythmus in onverzoenbaren strijd.

Als nu Dr. G. misschien zegt: „Daar is voor gezorgd", dan komt het maandblad Het Orgel Aug. 1908 met deze aanklacht: „Toch heeft men er de schendige hand aan geslagen, en getracht de melodieën te wijzigen naar den rhythmus der woorden. Met welk resultaat? Natuurlijk dat het leven uit de melodieën genomen is, en zij een flauwe, platte aaneenschakeling van tonen geworden zijn."

Dr. G. had nog kunnen zuchten: „Waarom zingen wij de psalmen met kruisen, ofschoon ze in de oorspronkelijke uitgaven niet voorkomen?"

Met de antwoorden zijn kolommen te vullen. Ziehier een extract:

A. Laat ze alle staan; de menschen zijn er nu eenmaal aan gewend.

B. Verwijder de overtollige, maar behoud de leitonen.

C. Ruim ze alle op. Ze behooren er niet bij, en kunnen er niet bij behooren.

D. Ruim den heelen ouden rommel liever op.

Uitzoeken maar: alles tot opheffing van „ons droevig gezonken kerkgezang".

Het sub C genoemde was het gevoelen van Prof. Acqoy.

RECENSIËN.

Handboek voor de Bijbelkunde, door Ds W. B. RENKEMA. Met een voorwoord van Prof. Dr H. BAVINCK. Uitgave van J. ZOMER, *Wageningen.*

In de laatste dertig jaren verscheen in Duitschland de eene „Bibelkunde" na de andere, maar een populair handboek voor de kennis van den inhoud der H. Schrift in onze taal liet zich nog steeds wachten. Want wel hebben in de *Bibliotheek voor Godsdienstonderwijs* (uitgave van G. J. A. Ruys te Utrecht) Dr A. Troelstra en Prof. Dr J. A. C. van Leeuwen resp. van het Oude en van het Nieuwe Testament een bewerking gegeven, doch daarmede werd in de bestaande leemte niet voorzien. Door hen is namelijk beproefd, in ééne handleiding èn de Bijbelsche Geschiedenis èn de „Bibelkunde" samen te dringen, wat ten gevolge had dat aan geen van beide voldoende recht is wedervaren. Waarbij komt, en dit geldt inzonderheid Dr Troelstra's arbeid, dat niet slechts de uiteenzetting van het principiëel Gereformeerde standpunt inzake de Schriftleer achterwege is gebleven, maar ook meer dan èène uitspraak veel overeenkomst vertoont met wat ten deze door de Ethischen wordt geleerd.

Aan Ds Renkema komt de eere toe, ten onzent de eerste te zijn, die een „Bibelkunde" schreef. En hij deed dit, gelijk trouwens van hem niet anders te wachten was, in beslist Gereformeerden geest. Overal waar het noodig bleek koos hij met beslistheid positie tegenover de afbrekende Schriftcritiek van den nieuweren tijd. En een niet geringe verdienste van zijn handboek is, dat daarin het openbaringskarakter der H. Schrift streng wordt gehandhaafd.

Vooraf gaat een korte inleiding over *Openbaring; Openbaring en Schrift;* en de *Ingeving der H. Schrift.* Daarna worden de Bijbelboeken behandeld in de gewone volgorde, met aanwijzing van den auteur, den tijd en de omstandigheden van hun ont-

staan enz., en met een beknopt overzicht van den inhoud van elk boek, terwijl elks eigenaardige beteekenis voor de bizondere Godsopenbaring in het licht wordt gesteld.

De auteur liet het echter hierbij niet, maar behandelde tot beter verstand van de H. Schrift, in enkele afzonderlijke hoofdstukken bovendien: *het Verbond met Israël en de Mozaïsche wetten; de Kanonvorming van het O. T.; de periode tusschen Maleachi en Christus; Johannes de Dooper; Paulus; de Kanonvorming van N. T.; Handschriften en Vertalingen.*

Men ziet, dat Ds Renkema het zich niet gemakkelijk gemaakt, maar hooge eischen aan zijn arbeid gesteld heeft. En in 't algemeen moet dankbaar erkend, dat het hem gelukt is, ons een practisch en bruikbaar „Handboek voor de Bijbelkunde" te geven.

Prof. Bavinck schrijft terecht in het Voorwoord — een viertal bladzijden druks, waarin over de hooge beteekenis van het onderwijs in den Christelijken godsdienst op onze lagere, middelbare en gymnasiale scholen een schat van kostelijke gedachten wordt gegeven — dat het doel van dit werk is „den Bijbel zelven uit zichzelven te doen kennen".

„Het is geen leesboek in plaats van de Schrift, maar eene handleiding bij het lezen der Heilige Schrift, als het ware geheel uit Bijbel genomen en weder tot hem heenleidende. Deze „Bijbelkunde" onderstelt en eischt, dat leeraar en leerling den Bijbel zelven lezen, althans de voornaamste en kenmerkendste gedeelten ervan, en wil daarbij dan dienst doen als gids voor den Bijbellezer."

Het komt ons voor, dat de auteur zich niet voldoende rekenschap heeft gegeven, voor wie zijn boek bestemd zou zijn. Voor zelfstudie had het zonder schade iets kunnen uitdijen, en bijname wat meer dan één boek des O. T. betreft, iets breeder kunnen bewerkt zijn. Voor onze M. U. L. O. en H. B. Scholen en Gymnasia ware 't beter geweest, dat meerdere beperking, vooral bij de inhoudsopgave, ware in acht genomen. Maar we voelen te zeer de groote moeilijkheid, waarvoor Ds Renkema hierbij stond, dan dat we dit als een ernstige aanmerking zouden willen te berde brengen. De practijk moet in dezen uitwijzen wat het beste is, dan kan bij een tweeden druk, welke

naar we hopen spoedig noodig zal blijken, hiermeê rekening worden gehouden.

Een enkele maal liet de auteur zich verleiden tot wel vernuftige maar minder juiste opmerkingen. Zoo zegt hij b.v. dat het boek Job ons goed *lijden*, het boek der Psalmen goed *bidden*, dat der Spreuken goed *handelen*, dat van den Prediker goed *genieten*, het Hooglied goed *liefhebben* en het boek der Klaagliederen goed *weenen* leert. Deze karakteriseering is wel heel mooi gevonden, maar in hare algemeenheid stellig onjuist.

Wat de uitgave aangaat, deze had gelukkiger kunnen uitvallen. Voor een dergelijk Handboek leent zich het klein 8o formaat beter. En ware het dan in een slap linnen band gevat, 't zou heel wat „handiger" in 't gebruik zijn geweest.

Ook de lettersoort bevalt ons niet. Waar 't in zit kan ik niet nauwkeurig bepalen, maar ze vermoeit in hooge mate. Hiertoe draagt zonder twijfel ook bij, dat de uitgever zich door de opkomende mode heeft laten verleiden, de nieuwe alinea's niet te doen inspringen, maar alle regels aan de linkerzijde der bladzijde te plaatsen in gelijke lijn.

De correctie laat hier en daar te wenschen over. In den zin „Dat de H. Schrift werkelijk Gods Woord is, kan door tal van wijzen gestaafd worden" (blz. 16) is in plaats van *wijzen* zeker *bewijzen* bedoeld. Op blz. 23 lees ik: P*h*antheïsme; op blz. 26: *den* kern; op blz. 31, in de inhoudsopgave van Leviticus: II Cap. 16—16; en zoo is er meer, dat verbetering behoeft.

Alles saamgenomen wenschen we Ds Renkema van harte geluk met deze nieuwe studievrucht, en vereenigen we ons met zijne bede, dat de zegen des Heeren er in rijke mate op moge rusten.

Gorcum. C. L.

DR. H. H. KUYPER. **Het zedelijk karakter der Reformatie gehandhaafd tegenover Rome.**
Kampen. J. H. KOK. 1912.

Het heeft lang geduurd, vóór deze in 1910 gehouden rectorale oratie in het licht verscheen. Overstelpend drukke arbeid,

mede veroorzaakt door een tweetal vacatures in de Theologische Faculteit, was daarvan de oorzaak.

De Protestanten in het algemeen en de Gereformeerden in het bizonder zullen dankbaar zijn voor deze schitterende refutatie. Vooral in de laatste jaren is het zedelijk karakter van de Reformatie en van de Reformatoren door Rome van verschillende zijden aangevallen. Wat de Borromeus-encycliek verkondigde, is bekend. Vooral Denifle's *Luther* heeft eene treurige vermaardheid gekregen. Luther werd van de grootste onzedelijkheid beschuldigd, en deze beschuldiging, gemotiveerd met een vloed citaten, scheen onweerlegbaar.

Wat Prof. Doumergue, de groote biograaf van Calvijn, heeft gedaan ten opzichte van Calvijn, verricht Dr. Kuyper ten opzichte van Luther. De laster smelt weg als sneeuw voor de zon. Dr. Kuyper toont met de stukken aan, hoe valsch de beschuldiging is tegen Luther ingebracht. Zijn machtig pleidooi wordt door een schat van actestukken, verzameld in 130 bladz. aanteekeningen, gestaafd.

Dit boek is eene eere voor Dr. Kuyper en voor de Vrije Universiteit. *Ieder predikant, die meeleeft met den strijd onzer dagen* (en dat *doen* onze Gereformeerde predikanten toch, Mr. Dr. van der Laar ten spijt, die in „De Beukelaar" een onteerend vonnis over de predikanten in de Geref. Kerk velt) *mag dit werk niet ongelezen laten.*

Voordat de auteur tot de verdediging overgaat, oriënteert hij u in 't strijdperk, door u bekend te maken met het *doel* van den aanval, met de *personen* der bestrijders en met de *wapenen* door hen gehanteerd.

De verdediging zelve richt zich op drie punten. *Ten eerste* wordt onderzocht, of de beschuldiging juist is, dat het *beginsel* der Reformatie tot zedeloosheid leidt. *Ten tweede* wordt de beschuldiging, die het zedelijk karakter der *Reformatie* betreft, weerlegd. *Ten derde* wordt aangetoond, dat de aanklacht, als zou de Reformatie in hare vruchten de jammerlijkste gevolgen voor het zedelijk leven der volkeren hebben gehad, van allen grond is ontbloot.

Ten slotte nog de opmerking, dat dit boek op goed papier met heldere letter is gedrukt en prettig leest. Dr. Kuyper kan de

dingen mooi zeggen. Sommige bladzijden hebben *literaire* waarde. Wetenschap en Kunst gaan hier een huwelijk aan. Onderstaande schildering van Luthers persoonlijkheid is i. e. w. meesterlijk.

„Naar den regel: Wat n'est grand pour son valet de chambre, zou deze Luther reeds lang van het voetstuk, waarop de historie hem plaatste, moeten neergehaald zijn, wanneer hij niet waarlijk *groot* was geweest. Groot, maar zooals het berglandschap in Zwitserland, waar ge de scherpste tegenstellingen vlak naast elkander ontmoet; waar hier in donkere ravijnen de bergstroom bruischend neerschiet en in diepe bastonen het passielied der schepping zingt, en ginds het kristalhelder meer met zonnegoud doorfonkeld in serene limpiditeit het azuur des hemels u weerkaatst; waar nu eens de lawine met onweerstaanbare kracht alles verplettert, wat haar tegenstaat, rotsblokken voortsleept, oerwouden ontwortelt, dorpen overploft, en dan weer de Alpenweide met haar wonderlijke bloemenpracht en met haar rustig grazend vee, het liefelijk beeld eener pastorale u biedt, dat door aanminnige schoonheid uw oog bekoort; en waar hoog boven dat alles uitschittert de in 't smetteloos reine sneeuwkleed gehulde bergtop, die u boven al het klein menschelijk gedoe opheft naar den hemel en u dichter brengt bij het vaderhart van uw God. Dat is het beeld van Luther, de man van de sterkste contrasten en van de wonderbaarlijkste paradoxen. Een man, die zoo vast staat in zijn bergenverzettend geloof, dat hij zeggen durft: al kwam een engel uit den hemel en predikte een ander Evangelie, dan ik u breng, die zij vervloekt; en die tegelijk oogenblikken van twijfel, zieleangst, aanvechting over zijn staat en werk heeft gekend, die een hellevaart voor zijn ziel zijn geweest. Een man, die den monnikenootmoed nooit geheel heeft afgelegd, die aan de voeten van een Cajetanus knielt en klaagt over zijn schuchterheid en menschenvrees, en die toch de banbullen van den Paus durft verbranden en voor den Keizer het trotsche woord durft spreken: Hier sta ik, ik kan niet anders, God helpe mij. Een man, die met den grimmigsten haat Rome en den Paus heeft gehaat, die het Onze Vader nooit bidden kon, zonder het rijk van den Antichrist te vervloeken, die den Keizer aanried paus en kardinalen de tong uit de keel

te rukken en aan de galg te nagelen, en die toch als Tetzel, de aflaatkramer, door ieder verlaten en verstooten wordt, zich over hem ontfermt en een vriendelijken troostbrief hem schrijft. Een man die het heerlijkste, het zoetvloeiendste, het verhevenste Duitsch ons heeft geschonken in zijn Bijbelvertaling en die in zijn schotschriften schelden kon erger dan het gemeenste visch-wijf. Een man die in den Avondmaalsstrijd aan één letter van den Bijbel krampachtig zich vastklemt, en die heele brieven der Apostelen, wanneer het in zijn kraam te pas komt, voor stroo durft verklaren. Een man, die rijper politiek doorzicht had dan al de raadslieden van zijn keurvorst saam en die toch zoo kinderlijk naïef was, dat hij zich door den eersten den besten bedrieger bij den neus liet nemen. Een man met een kostelijken humor, die zelfs in zijn nachtelijke disputen met den duivel hem nooit verliet, met een Mutterwitz en levenslust, die als zonneschijn dartelde op zijn pad, en die toch aan de dwaaste melancholie en somberste neerslachtigheid lijdende was. Een man met titanische kracht, die heel een bestaande wereld door den druk zijner schouderen uit haar voegen heeft gelicht, en die als een kind met zijn kinderen speelt, aan zijn Hanschen brieven schrijft over gouden stokpaardjes in den hemel en zijn vrouw schertsend Herr Doctor Kätchen noemt, als ze haar schepter wat al te zwaar op hem drukken laat. Een man, wiens vaak ongebreidelde hartstocht, Rechthaberei en φιλονεικια soms zelfs zijn beste vrienden van hem hebben vervreemd, en toch een man, die neergebogen zondaren zoo wonderzacht heeft getroost, als geen ander het vermocht, die over de liefde tot Jezus zoo innig teer heeft geschreven, dat zelfs een Janssen er zijns ondanks hulde aan bieden moet, die psalmen voor zijn volk heeft gezongen, die nooit zullen vergeten worden en die in zijn gebedsleven zoo vertrouwelijk en hartelijk met zijn God heeft omgegaan, als alleen een kind het met zijn vader doet.

Zoo is Luther geweest."

T. H.

Dr. G. Wobbermin. **Monismus und Monotheïsmus.** *Tübingen.* J. C. B. Mohr. 1911.

Prof. Wobbermin, hoogleeraar aan de universiteit te Breslau, verdedigt in een zevental Aufsätze het Christelijk Monotheïsme tegen het modern Monisme in zijn verschillende vormen. Terecht omschrijft hij (bladz. 132) het Monotheïsme als: der Glaube an den einen geistig-ethisch-persönlichen, die Welt lebendig durchwaltenden Gott, der als solcher der absolute Herr der gesamten Wirklichkeit ist.

In zijne bestrijding van het Monisme neemt hij vooral het Monisme van den natuurphilosoof Haeckel onder handen en toont de onhoudbaarheid van diens stelsel aan. Een afzonderlijk hoofdstuk is gewijd aan den strijd, die door den Keplerbund tegen Haeckel gevoerd is. Haeckel heeft zijne Embryonenbilder vervalscht, d. w. z. de teekeningen van embryo's zóó veranderd, dat ze bewijsmateriaal konden worden voor zijne theorie. Hoewel velen getracht hebben Haeckel te verdedigen, zal de onbevooroordeelde toeschouwer moeten erkennen, dat door deze onverkwikkelijke historie Haeckel's waarheidsliefde niet weinig in het gedrang gekomen is.

Prof. Wobbermin geeft in de Vde schets een helder overzicht van de voornaamste hypothesen over het wezen der materie, en maakt dan scherpzinnige critische opmerkingen over de denkoeconomische theorie van Mach en de energetische theorie van Ostwald. De schrijver zelf voelt veel voor de electronentheorie. M. i. is de laatstgenoemde nog te jong en is het feitenmateriaal nog niet rijk genoeg, om over haar een gemotiveerd oordeel te kunnen uitspreken.

Hoewel ik over het algemeen dit boek met genot heb gelezen, kan ik toch met den schrijver niet meegaan, wanneer hij groote hulde brengt aan de moderne evolutietheorie. Het is buiten kijf, dat geen Christen de beteekenis van de evolutie zal durven ontkennen. Ontwikkeling is een grondwet in heel de schepping. Overal zijn er kiemen, krachtcentra die zich evolveeren. Maar de *moderne* evolutietheorie is met het Christelijk beginsel in lijnrechten strijd. Laat Prof. Wobbermin eens lezen wat ten dezen opzichte door Dr. A. Kuyper geschreven is in zijne beroemde rede „Evolutie" en door Dr. H. Bavinck

in zijn kostelijk werk „Wijsbegeerte der Openbaring". Beide werken van deze Amsterdamsche hoogleeraren zijn ook in het Duitsch verschenen.

In verband met schrijvers opvatting over de moderne evolutietheorie heb ik nog een slotopmerking. Het komt mij voor, dat de hooggeleerde auteur een te diepe kloof graaft tusschen de natuurwetenschappelijk-causale en de „wertende" of (in dit verband) religieuse Betrachtungsweise. Zeer zeker, tusschen die twee is groot onderscheid. Natuurwetten zijn geen normen. Maar die twee Betrachtungsweisen mogen toch niet zoo gescheiden worden als Prof. Wobbermin dat doet. Er is verband tusschen die twee. Er is geen tweeërlei waarheid. Een Naturwissenschaftler moet werken naar zijn eigen methode, maar kan zich bij het onderzoek niet van zichzelf ontdoen. Een Christennatuurkundige kan in zijn laboratorium nooit zoo werken, *alsof* er geen God was. T. H.

TWEE BELANGRIJKE WERKEN.

A. DEISSMANN, **Paulus**. Eine kultur und religionsgeschichtliche Skizze. *Tübingen*, MOHR, 1911.

L. RADEMACHER, **Neutestamentliche Grammatik**, das Griechisch des Neuen Testaments im Zusammenhang mit der Volkssprache. *Tübingen*, MOHR, 1911.

Het is ieder Dienaar des Woords wel eens overkomen, dat hij uren, misschien dagen lang over een zeker Schriftgedeelte heeft zitten peinzen, zonder dat hij den zin tot zijn tevredenheid kon vatten. Van denken werd suffen en men hield op. Doch op huis- of krankenbezoek ontmoet de prediker een eenvoudigen vrome, die den bewusten tekst aanhaalt en gebruikt. Hier geen spoor van twijfel of aarzeling, maar volle zekerheid. Soms gaat er dan voor den pastor een licht op. Hij zegt — ja, dat is het wel niet, het houdt niet voldoende rekening hiermee of daarmee — maar toch, het is ook iets, het geeft een element, dat niet mag worden verwaarloosd, het brengt verder, om het Woord Gods te verstaan.

Ik kan op geen betere wijze den indruk weergeven, dien *Deiss-*

manns Paulus op mij maakte. Ge hebt nu al heel wat werken over Paulus gelezen, zegt *Deissmann*, en we knikken ja. Veel, zegt *Deissmann* en ook veel over Paulinisme, Paulinische Theologie, Paulinisch Evangelie — ja zeker! Het is u op laatst gaan duizelen, Paulus week steeds verder van u af — nu ja, althans, we hebben dikwijls gezegd, hoe is het nu eigenlijk? Welaan, zegt *Deissmann*, werp dan dat alles eens overboord. Begin nu eens te gelooven, dat Paulus geen theoloog, dogmaticus, of wat dan ook was, maar een apostel van Jezus Christus. Vgl. trouwens *Wrede, Paulus*[2] bl. 47; *Wernle, Paulus als Heidenmissionar*, bl. 1. En ga dan eens met mij mede. Ik heb de reizen van Paulus nagereisd, ik heb dezelfde plaatsen bezocht, als hij: ik heb de lucht ingeademd, die hij inademde, zoowel de zwoele van Cilicië, als de ijle van Galatië; ik heb gestaan in het huis van den tentenwever te Tarsen en op den Areopagus te Athene, in het theater van Efeze en op de plaats, waar Gallio's rechterstoel stond. Daar overal heb ik Paulus gezien — en toen, toen is Paulus voor mij gaan leven. Toen zag ik, verstond ik, wat ik nog nooit gezien of verstaan had, toen kwam Paulus mij nader.

Zoo gaat *Deissmann* ons dan vertellen van zijn reizen — neen van Paulus. Hij teekent ons Paulus niet alleen in het licht van zijn tijd, maar niet minder in dat van zijn plaats. Daar ligt de groote waarde van *Deissmanns* nieuwe boek. Hij laat ons zien, hoe Paulus bijna het geheele gebied, waar de olijfboom, de typische boom der landen om de oude wereldzee, groeit, heeft doorreisd en hoe hij daar buiten niet kwam. Wij hooren van de volken, tot wie Paulus sprak, van Paulus' vaderland, juist de streek, waar Indogermanen en Semieten aan elkander raken. En dat alles moet nu dienen om ons de brieven van Paulus, de prediking van den apostel weliswaar niet te verklaren, maar toch beter te doen kennen. En inderdaad, dit pogen is wondervol geslaagd, ook voor den lezer gaat Paulus leven. We zien hem, we hooren hem spreken door den Geest zijns Gods.

Vele dingen in dit boek hebben mij getroffen. Dit wel het allermeest, dat het ons Gereformeerden op zulk een ongedachte wijze in het gevlei komt. Onzerzijds is steeds gezegd, ge moogt niet spreken van een leer, een theologie van Paulus, hij is apostel. De Heere heeft hem van zijn jeugd af geleid

en bekwaamd, gebracht in al die verschillende omstandigheden, opdat hij straks apostel zou kunnen zijn. Apostel, getuige van Jezus Christus, die door den Heiligen Geest sprak voor zijn tijdgenooten, maar ook voor alle eeuwen. Paulus schreef geen angelologie, anthropologie, daemonologie en andere -logieën, maar brieven om op te bouwen en te troosten. Dat alles vinden we nu bij *Deissmann* terug. Een bewijs te meer, dat we ons standpunt nog niet als verouderd behoeven prijs te geven!

Ik heb zeer veel lof voor *Deissmans* arbeid en beken gaarne, dat ik in lang zoo'n boek niet heb gelezen. Toch is mijn lof niet onverdeeld. Nu bedoel ik niet alleen, dat *Deissmann* inzake de kritiek anders oordeelt dan wij, want betrekkelijk komt er zeer weinig van deze dingen in dit boek voor en men moet al goed lezen om het te vinden. Er zijn nog andere aanmerkingen te maken. *Deissmann* is blijkbaar een hartstochtelijk mensch, hij overdrijft gaarne. Hij heeft overdreven in zijn grammatische werken, toen hij *alles* uit het N. T. tot κοινή maakte, hij heeft ook in zijn Paulus overdreven. Er staat nu letterlijk niets in de brieven van Paulus, of *Deissmann* laat het den apostel hebben doorleefd. Dat gaat natuurlijk veel te ver. Reeds een predikant kan toch wel spreken van allerlei geestelijke ervaringen, zonder die nu bepaald alle zelf te hebben ondervonden, hoeveel te meer een apostel des Heeren, die spreekt door den Heiligen Geest!

Maar dat neemt niet weg, dat we hier een prachtig, een kostelijk boek hebben. Een boek, dat geschreven is met liefde en toewijding (men vergelijke b.v. eens de teekening van *Deissman*, bl. 9, met de gelijksoortige van *Bakels, Het N. T. voor leeken leesbaar gemaakt*, bl. XV). Een boek ook zeer schoon van stijl, zoodat men het met genoegen aan één stuk door leest.

Aan het werk is toegevoegd een groote kaart, waarop met veel nauwkeurigheid zijn aangeteekend niet alleen de reizen van Paulus (in 't geheel 14), doch ook, waar diaspora-Joden woonden, waar de eerste apostelen predikten, waar het werk van Paulus vrucht droeg enz.

Eindelijk nog een opmerking. Er zijn wel eens menschen, die, als ge een boek aanbeveelt, altijd vragen, heb ik er iets aan voor mijn preeken. Die vraag kan hier met volle vrijmoe-

digheid bevestigend worden beantwoord.

Als ik ook *Rademachers grammatica* een belangrijk werk noem, dan is dat in geheel anderen zin bedoeld als van *Deissmanns Paulus*. Niet omdat een spraakkunst altijd een droog boek is, dat liefst zoo weinig mogelijk wordt geraadpleegd. Want die eer geven we *Rademacher* gaarne, hij schreef zóó, dat hij wel belangstelling wekken zal. Toch stellen we hem, ook in dit opzicht beneden *Deissmann* en gaat het te ver, als zeker recensent spreekt van een „fesselnde geschriebene Einfühung." Het eerste, wat mij inzake *Rademacher* van het hart moet, is dat zijn boek mij en ongetwijfeld vele anderen heeft teleurgesteld. Zooals men weet, vormt deze grammatica het eerste deel van *Lietzmanns Handbuch zum Neuen Testament*. Als zoodanig was zij lang te voren, zelfs met eenige vertooning aangekondigd en men mocht verwachten een boek te ontvangen, dat geschikt zou zijn voor iederen theoloog, een boek geschreven in den geest van *Lietzmann*: Kort, maar zaakrijk, handig, bruikbaar. Zoo'n boek is *Rademacher* nu allerminst. Een theoloog, die niet bijzondere studie van het N. T. maakt, heeft aan *Rademacher* heel weinig. Hij moet het vooral niet koopen. Want *Rademacher* geeft niet een grammatica in den gewonen zin van dat woord. Hij spreekt over verschillende taalkundige verschijnselen van het N. T. Dan laat hij telkens zien, hoe elders in papyri, opschriften of bij schrijvers dezelfde eigenaardigheden worden aangetroffen. Zoo wemelt *Rademachers* werk van citaten. Men zal niet licht elders een zoo geschikte en bruikbare verzameling van aanhalingen vinden.

Doch nu komt de schaduwzijde. Natuurlijk kan *Rademacher* lang niet voor alles uit het N. T. parallellen aanwijzen. Als hij dat niet kan, laat hij echter het gansche verschijnsel onbesproken. *Rademacher* helpt ons dus volstrekt niet om het N. T. te vertalen, maar hij geeft eenvoudig aan, welke bijzonderheden in etymologie, syntaxis etc. uit het N. T. hij ook bij anderen heeft weten te vinden. Soms heeft men het zeker voor een grammatica, die zich *Neutestamentliche* noemt, niet alledaagsche geval, dat *Rademacher* een verschijnsel van de *κοινή* bespreekt, staaft met citaten uit allerlei schrijvers en dan eindelijk zegt: dat men hetzelfde ook in het N. T. aantreft, behoef

ik niet aan te toonen. Wat heeft men daar als theoloog nu aan, tenzij men speciale studie van de taal van het N. T. maakt.

Ik geloof, dat ik de verklaring van deze dingen wel geven kan. *Rademacher* is, als ik me niet vergis, hoogleeraar in de philologie te Weenen. Voor hem heeft het N. T. slechts ondergeschikt belang. Hij is κοινή kenner en spreekt liever over de κοινή in het algemeen, dan over het N. T. in het bijzonder *Lietzmann* had beter gedaan, zoo hij aan een philologisch genoegzaam ontwikkeld theoloog het schrijven der grammatica had opgedragen. Of als hij beslist een philoloog wilde, dan had hij er een moeten uitnoodigen als *Blass*, die liefde koestert voor het N. T., die zelf schrijft, dat het voor hem, „das Buch der Bücher" is.

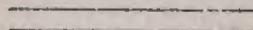
Toch aarzel ik niet om *Rademachers* boek belangrijk te noemen. In het algemeen genomen heeft het zijn doel gemist, maar voor den vakman is het van veel waarde. Hem verschaft het een uitgebreid materiaal, nieuwe bewijzen voor de stelling, dat het Grieksche N. T., wat de taal betreft, niet van zijn tijd mag worden losgemaakt. Ik kan moeilijk zeggen, hoeveel van het bijgebrachte materiaal door *Rademacher* zelf is gevonden. Veel heeft hij ongetwijfeld — niemand zal het hem kwalijk nemen — aan anderen ontleend. Waar hij vergelijkt, geloof ik wel, dat hij in het algemeen juist vergelijkt. Alleen wil het me voorkomen, dat wat weinig rekening wordt gehouden met de historische ontwikkeling van het Grieksch.

Laat mij nog op enkele bijzonderheden wijzen. Bl. 121 vlg. spreekt *Rademacher* over de tempora. Hij neemt aan, dat dikwerf alleen voor de afwisseling in het verloop van den zin van tijd wordt veranderd. Dat vind ik een uiterst gevaarlijke stelling. Vooral, omdat de Griek zoo heel anders, zoo veel fijner voelde op het gebied der tijden (men leze er *Burton De Zwaan, Syntaxis der Wijzen en Tijden etc.* maar eens op na) dan wij. Voor het N. T. zou ik altijd maar beginnen te onderstellen, dat inderdaad iets anders is bedoeld, als een aoristus volgt op een praesens, of in plaats van den verwachten aoristus een perfectum komt. Stel eens dat iemand schreef: gij *kent* weigeren en wij *kunnen* weigeren, daarmee bedoelende, dat de aangesproken persoon al meer met weigeren kennis had

gemaakt en dat de sprekers maar niet alles toegaven, heeft dan de een of andere neuswijze grammaticus gelijk, als hij er over 100 jaar uit afleidt, dat in het begin der 20e eeuw in schrijf taal kunnen en kennen reeds werden verward?

Zoo lijkt ons ook, hetgeen bl. 128-129 over ἄν bij den potentialis wordt opgemerkt, niet boven alle bedenking verheven. Het is maar veiliger op de codices af te gaan, dan zelf uit te maken, hoe hoog de ontwikkeling van een auteur staat om daarnaar te beslissen. In al zulke gevallen, waar latere schrijvers naar eigen inzicht den tekst hebben of kunnen hebben veranderd, zal zekerheid wel nooit of uiterst zelden zijn te verkrijgen (vgl. b. v. *Robertson-Stoks*, *Gramm. d. N. T. Gr.* bl. 14 en 15). En op deze wijze staat er meer in *Rademacher*, dat nog wel nader bewijs behoeft. Vatten we ons oordeel samen, dan zeggen we *Rademacher* geeft voor den specialist heel wat, in 't algemeen voldoet hij niet. Daarom zouden we alleen den Nieuw-Testamenticus of den philoloog kunnen aanraden om zich dit boek aan te schaffen. Want wat *Rademacher* geeft, is niet een Nieuw-Testamentische grammatica, maar een boek, dat allerlei taalverschijnselen der κοινή bespreekt.

Schipluiden. F. W. GROSHEIDE.

BOEKAANKONDIGING.

INSTITUTIE of de Onderwijzing in de Christelijke Religie, in vier boeken beschreven door Johannes Calvijn, getrouwelijk naar de overzetting uit het Latijn en Fransch van Wilhelmus Corsmannus, onveranderd naar de uitgave van Paulus Aertz van Ravesteyn te *Amsterdam*, Ao 1650; opnieuw nauwkeurig nagezien, verduidelijkt en overgebracht in de thans gebruikelijke spelling door Ds J. H. Landwehr. *Rotterdam*, D. Bolle.
30 aflev. van 2 vel, à 22½ cents.

Deze nieuwe uitgave van het standaardwerk des grooten hervormers is dezelfde als de bekende, welke vóór ruim twintig jaar onder toezicht van Dr A. Kuyper het licht heeft gezien, maar met dit verschil dat de tekst in de tegenwoordige spelling is overgebracht, en waar noodig, naar het oorspronkelijke verduidelijkt. Ds Landwehr heeft bij al zijn arbeid nog tijd kunnen vinden voor dit, groot geduld èn groote nauwkeurigheid vragende werk. De editie-Kuyper is door het behoud der oude spelling voor velen niet wel bruikbaar, want op den duur wordt de lectuur te vermoeiend. Déze uitgave laat zich niet alleen aangenaam en gemakkelijk lezen, maar heeft boven de oude nog dit voordeel, dat boven elke bladzijde het opschrift van het loopende hoofdstuk voorkomt, terwijl in margine telkens eene verkorte inhoudsopgave gegeven wordt, en een alphabetisch register er aan zal toegevoegd worden. Me dunkt, in den prospectus wordt terecht gesproken van een „betrouwbare, tekstzuivere, gemakkelijk ingerichte, goedkoope uitgave". Ja, ook goedkoop, want schoon de typografische uitvoering in niets te wenschen overlaat, zal de prijs toch de f 6.75 niet te boven gaan.
Sedert 1560 zijn in ons land 19 edities van de Institutie verschenen; ook deze 20ste zal haar weg stellig vinden, vooral nu in den laatsten tijd van onderscheidene zijde weer de aandacht op dit werk gevestigd wordt, o. a. door Dr Hylkema en Dr de Hartog. Afgezien echter daarvan zal er steeds vraag naar blijven in de kringen dergenen, die de oude Gereformeerde waarheid liefhebben.

G. C. L.

OUDE EN NIEUWE KENNISSEN, door Jan Maclaren. Volksuitgave, *Rotterdam*, J. M. Bredee's Boekhandel en Uitgevers-Mij. 250 blz., f 0,50.

Een nieuw deel van de spotgoedkoope volksuitgave der meesterwerken van Maclaren. Er gaat een eigenaardige bekoring uit van deze frissche, geestige novellen. De uitgever is van het debiet reeds verzekerd, want „voorloopig" heeft hij er 30.000 ex. van gedrukt.

G. C. L.

Drie en dertigst. AARVERSLAG van de Unie „Een School met den Bijl . Tevens JAARBOEKJE VOOR HET CHRISTELIJK ON RWIJS. *Kampen* J. H. KOK, 1912. 246 en 48 blz. Prijs 40 cents.

Telken jare in de maand Maart verschijnt dit Jaarboekje voor het Christelijk Onderwijs Het aan te bevelen zou gelijk staan met water naar de zee te dragen, want voor schoolbesturen, onderwijzers en allen, die bij het leven en den bloei onzer scholen meer rechtstreeks betrokken zijn, is het een onmisbare vraagbaak geworden.

G. C. L.

LIEDEREN VAN GROOT-NEDERLAND. Verzameld door F. R. Coers.

I Onbekende liederen uit den „Nederlandsche Gedenckclanck" van Adrianus Valerius. (1626.)

II Volksliederen van Zuid-Afrika.

Utrecht, P. den Boer. *Amsterdam*, G. Alsbach en Co.

Deze liederen, onbekende en bekende, zijn schoon. De meesten zijn geboren in dagen van strijd. De druk is helder.

H.
